

פרק ד'

החשבון השוטף במאזן התשלומים

1. קווי ההתפתחות העיקריים

ב-1975 חלה ירידה ריאלית, בשיעור 6 אחוזים, ביבוא המוצרים, לעומת עלייה של 3 אחוזים ב-1974. הירידה נעוצה בחלקה בירידה ביבוא אניות ומטוסים, סעיף הנתון לתגודות גדולות ואינו קשור בהכרח בהתפתחויות במשק. יבוא יהלומי גלם, שגם קשריו להתפתחויות במשק רופפים, ירד ריאלית בכאחוז וחצי. ללא שני סעיפים אלו, פחת היבוא ריאלית בכ-3 אחוזים, לאחר עלייה של 11 אחוזים בכמות בשנה הקודמת.

הירידה ביבוא נבעה ממספר גורמים, שהשפעתם היתה בכיוונים שונים. מדיניות הריסון של הממשלה, שהתבטאה בהאטה במשק ובעלייה מסוימת במחירו היחסי של היבוא, הביאה לצמצום של היבוא; ואילו גלי הציפיות לפיחות, שהפעלת שיטת הפיחותים הזוחלים לא גרמה להיעלמותו, הביאו להגברת היבוא בעיקר מאמצע השנה, לאחר היחלשותו ברביע הראשון של השנה, בעקבות פיחות נובמבר 1974.

ביבוא נכסי צריכה חלה ירידה בכמות, שמקורה בירידה ביבוא מוצרים לצריכה שוטפת (פרט למזון) וביבוא מוצרים בני קיימא. ירידה זו היא תולדה של צעדי מדיניות הריסון שנקטה הממשלה, צעדים שהביאו לירידת ההכנסה הריאלית ולייקור יחסי של היבוא.

ההאטה ביבוא נכסי השקעה, פרט לאניות ולמטוסים, משקפת שתי מגמות מנוגדות: מצד אחד, ירד ריאלית יבוא כלי תחבורה יבשתיים, ומצד שני חלה עלייה ריאלית (13 אחוזים) ביבוא מכונות וציוד. עלייה זו באה במקביל לעלייה בהשקעה במכונות וציוד מייצור מקומי, אם כי הגידול הכמותי ביבוא גדול יותר למרות העלייה במחירו היחסי. הגידול ביבוא מוסבר בפיתוח מספר פרויקטים בענפי המכרות והמחצבים והחשמל מצד חברות הסקטור הציבורי, וכן בפיתוח מספר פרויקטים ליצוא, כהשקעות בענף המתכת, לאור הציפיות לגידול מואץ של היצוא בענפים אלו.

ביבוא התשומות, פרט ליהלומים, חלה בשנת 1975 ירידה ריאלית של כאחוז וחצי; עם זאת, יבוא סעיף זה, שהתחייב מרמת הפעילות בשנת 1975 (המחושב לפי מקדמי תשומות קבועים בענפי המשק), היה צריך לרדת בשיעור רב יותר לעומת היבוא בפועל בשנת 1974 (17 אחוזים). ירידה נמוכה זו נובעת כנראה מהמשך תהליך צבירת מלאי, שהחל כבר בשנת 1973, עם העליות החדות במחירי המוצרים הראשוניים מאז סוף 1972, וירידתו התלולה של הדולר במחצית הראשונה של 1973. הציפיות לייקור היבוא, במסגרת התכנית הכלכלית החדשה ב-1974, התחדשות הציפיות לפיחות במחצית השנייה של 1975, כל אלה על רקע ההחמרה במצב מאזן התשלומים, — הגבירו את יבוא התשומות מעבר לרמה המתחייבת מהיקף הפעילות במשק.

במחירי היבוא חלה ב-1975 עלייה מתונה: 5 אחוזים, לעומת עלייה מצטברת של 76 אחוזים בשנתיים הקודמות. הירידה במחירי המוצרים הראשוניים בעולם מאז המחצית השנייה של 1974,

לוח ד' 1
היבוא, היצוא והגירעון, 1972 עד 1975
(מיליוני דולרים)

אניות ומטוסים		גירעון נטו ללא אניות ומטוסים			יצוא נטו ללא אניות ומטוסים			יבוא נטו ללא אניות ומטוסים			
יצוא	יבוא	מדד כמות * 1972=100	מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	מדד כמות * 1972=100	מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	מדד כמות * 1972=100	מנוכי עונתיות	נתונים מקוריים	
נתונים שנתיים											
13.1	63.8			810.1			1,086.7			1,896.8	
8.7	224.8			1,371.1			1,372.7			2,743.8	
14.1	150.5			2,303.4			1,722.6			4,026.0	
6.2	42.7			2,248.0			1,828.7			4,076.7	
נתונים רבעונים											
—	13.8	97.5	201.3	169.0	99.2	253.1	286.0	98.4	454.4	455.0	I 1972
8.2	13.8	94.0	196.0	219.4	95.6	256.7	259.5	94.9	452.7	478.9	II
0.5	16.1	91.3	184.5	185.6	100.0	272.0	229.0	96.3	456.5	414.6	III
4.4	20.1	117.2	228.8	236.1	105.2	307.7	312.2	110.3	536.5	548.3	IV
2.1	4.7	124.0	260.4	231.1	104.9	312.6	353.3	113.0	573.0	584.4	I 1973
3.9	94.7	133.2	315.9	352.1	105.8	357.1	360.9	117.5	673.0	713.0	II
0.3	94.7	142.2	406.7	405.9	117.5	408.6	356.5	128.0	815.3	762.4	III
2.4	30.7	113.1	394.3	381.9	81.4	306.3	302.1	94.9	700.6	684.0	IV
0.6	2.2	125.1	523.0	488.7	105.2	379.5	424.5	113.7	902.5	913.2	I 1974
0.8	35.8	142.9	573.4	631.7	108.3	431.8	442.6	123.0	1,005.2	1,074.3	II
3.9	48.0	140.1	606.6	583.0	111.0	445.0	383.4	123.4	1,051.6	966.4	III
8.8	64.5	139.3	607.6	600.1	110.4	471.1	472.1	122.7	1,078.7	1,072.2	IV
0.4	3.7	134.5	604.5	557.7	106.1	458.5	497.6	118.1	1,063.0	1,055.3	I 1975
—	—	113.8	537.4	589.1	107.2	446.9	458.2	110.0	984.3	1,047.3	II
5.4	2.5	135.8	599.6	583.9	110.4	425.9	373.0	121.3	1,025.5	956.9	III
0.4	36.5	124.1	520.9	517.4	118.7	497.2	499.9	121.0	1,018.1	1,017.3	IV

* כדי להביא בחשבון עונתיות אפסרית במדדי המחירים, מבוסס ניכוי העונתיות על הסדרות המקוריות במחירים קבועים.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

והתחזקותו של הדולר במחצית השנייה של 1975, הם שהביאו להאטת העלייה במחירי היבוא לישראל.

מחירי היבוא, פרט לדלק, המובטאים בדולרים, עלו בכ-80 אחוזים בין השנים 1970 ל-1975, ואילו מחירי היצוא של הארצות התעשייתיות, המבוטאים במטבע מקומי, עלו ב-70 אחוזים. השוני נגרם, בחלקו, בשל ירידתו של שער הדולר ושער הל"י הצמודה אליו, יחסית למטבעות האירופה בתקופה זו. בין 1970 ל-1975, ירד השער יחסית ב-12 אחוזים (לוח ד'-11). בניכוי הירידה בשער הדולר, עלו מחירי היבוא לישראל ב-60 אחוזים בתקופה הנדונה; השיפור במצבה היחסי של ישראל החל ב-1974.

התפתחות היבוא (פרט לאניות ולמטוסים) במרוצת השנה אינה אחידה: חלה ירידה במחצית הראשונה של 1975, ועלייה במחציתה השנייה (לוח ד'-4). הירידה הריאלית, של 7 אחוזים בכמות, במחצית הראשונה של 1975 בהשוואה למחצית השנייה של 1974, מוסברת בעלייה החדה בקבוצות העיקריות של היבוא בסוף 1974, בגבור הציפיות לפיחות ולצעדי מדיניות מרסנים. העלייה במחצית השנייה של 1975, כ-6 אחוזים לעומת המחצית הראשונה, נבעה בעיקר מיבוא נכסי השקעה ויבוא יהלומי גלם. ברביע הראשון של 1976 חלה ביבוא הנומינלי ירידה של 3 אחוזים לעומת הרביע הקודם, בעיקר בסעיפי יבוא תשומות ויבוא מוצרים בני קיימא. מוקדם עדיין לקבוע אם חלה כאן ירידה ריאלית, לאור המשך מגמת התחזקות הדולר ברביע הראשון של 1976 והמחירים הגמוכים של חומרי הגלם שנכללו ביבוא בתקופה זו.

הקו המרכזי בתחום היצוא הוא העדר סימנים ברורים למפנה משמעותי לקראת ההחשה הנדרשת בקצב גידולו, מפנה שהוא תנאי הכרחי להחלצות המשק ממצב של סטגנציה, הנעוצה במגבלות מאזן תשלומים. העלייה ביצוא בשני הרביעים האחרונים עדיין אין בה סימני התפתחות כזו, לא מבחינת ממדיה ולא מבחינת הרכבה.

גידול היצוא ב-1975 היה נמוך ביותר, הן בהשוואה למגמות העבר והן ביחס לצורכי מאזן התשלומים. הוא הגיע ל-2 אחוזים ביצוא בכללי; וביצוא התעשייתי, פרט ליהלומים ומחצבים, שהוא הרכיב החשוב ביותר ובו גלום עיקר הפוטנציאל להרחבת היצוא, — חל למעשה קיפאון מוחלט.

ההתפתחויות בתחום היצוא מגלות תמונה מורכבת, הן מבחינת ריבוי הגורמים שפעלו עליו והשניוניים במשקלם ובכיווני השפעתם, והן מבחינת המגמה השונה בהתפתחות על פני התפוקה וברכיבים השונים של היצוא.

ביצוא החקלאי חל גידול של 23 אחוזים במונחים כמותיים, גידול שהיה מלווה בעליית מחירים של 17 אחוזים. ביצוא ההדרים משקף הגידול, שהיה מלווה בעליית מחירים ניכרת, המשך התפנית לכיוון עלייה בביקוש בשוקי חוץ. הגידול הניכר ביצוא החקלאי האחר, 34 אחוזים, מסמן חזרה להתרחבות המהירה של יצוא זה בעשור האחרון, לאחר שנפגע בשנתיים האחרונות עקב המלחמה.

הירידה ביצוא המחצבים, שהיתה מלווה בירידת מחירים, משקפת את השפל שחל בשוק העולמי למוצרים אלה. ביצוא היהלומים נמשך הקיפאון זו השנה השנייה, והוא לווה בירידה ניכרת במחירים היחסיים של יצוא זה, שהגיעה בשנתיים האחרונות ל-20 אחוזים לעומת המחיר הממוצע ביצוא הישראלי. סיבתן העיקרית של התפתחויות אלה הוא השפל הכלכלי וירידת ההכנסות בארצות התעשייתיות.

ביצוא התעשייתי, פרט ליהלומים ומחצבים, חל קיפאון מוחלט, לאחר שלוש שנים של גידול אטי מאוד: 6 אחוזים במוצע במונחים ריאליים בשנים 1972 עד 1974, בהשוואה לגידול ממוצע של יותר מ-20 אחוזים עד 1971.

ביצוא התעשייתי ניתן להבחין בשתי קבוצות רחבות, הנבדלות בצורה חדה זו מזו מבחינת מגמות היצוא: בקבוצה הכוללת את ענפי התעשייה המתקדמים יותר מבחינה טכנולוגית (אלקטרוניקה, ציוד ומתכת) חלה התרחבות מהירה של היצוא בשנים האחרונות (גם כאן קיימים הבדלים

תנאי הסחר של ישראל, 1969 עד 1975

תנאי הסחר * פרט ליהלומים	מדד מחירי היצוא פרט ליהלומים	מדד מחירי היבוא פרט ליהלומים	תנאי הסחר *	מדד מחירי היצוא	מדד מחירי היבוא	
(מדדים : 1968=100)**						נתונים שנתיים
99.3	103.7	104.4	99.7	104.7	105.0	1969
97.0	103.5	106.7	98.9	104.4	105.6	1970
94.4	105.6	111.9	99.3	108.4	109.2	1971
93.1	109.9	118.0	100.4	116.2	115.8	1972
86.9	131.5	151.3	96.5	142.9	148.1	1973
78.9	167.5	212.3	83.3	169.1	202.9	1974
81.7	181.6	222.2	83.5	177.0	211.9	1975
(מדדים : 1973=100)						נתונים רבעונים***
106.4	88.5	83.2	106.0	89.6	84.5	I 1973
106.0	98.9	93.3	105.4	99.3	94.2	II
102.5	109.9	107.2	101.0	108.3	107.2	III
93.3	108.0	115.8	93.0	106.3	114.3	IV
77.8	113.7	146.2	78.1	109.8	140.6	I 1974
79.3	123.1	155.3	80.1	120.3	150.2	II
84.3	125.9	149.3	83.0	119.4	143.9	III
85.5	131.0	153.3	83.5	120.7	144.6	IV
81.7	136.5	167.0	79.1	125.0	158.1	I 1975
82.6	137.6	166.5	77.5	122.9	158.5	II
84.5	131.8	156.0	80.6	120.6	149.6	III
84.6	129.1	152.6	82.0	120.0	146.4	IV

* מדד מחירי היצוא מחולק במדד מחירי היבוא.

** מדדי המחירים על בסיס 1968 הנם מדדי פשה. ב-1973 עברה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לחישוב מדדי מחירים על בסיס 1972. כדי לקבל את מדדי המחירים משנה זו ואילך על בסיס 1968, שורשרו המדדים של שנים אלו על בסיס 1972 במדד המחירים של 1972 על בסיס 1968.

*** לצורך השוואה בין הרביעים, השתמשנו במדד מחירים הבנוי על סל קבוע (הרכב לפי 1973), וזאת כדי לנכות השפעה של שינוי מחירים, הנגרמת כתוצאה משינוי הרכב הסל מרביע לרביע.
ה מ ק ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בין הענפים ובין השנים), ואילו בקבוצה הכוללת את הענפים ה"מסורתיים", שאינם בקו הראשון של ההתפתחות הטכנולוגית (מזון, טכסטיל והלבשה, עור, עץ, נייר, גומי ופלסטיקה), — בולטת מגמת ירידה ביצוא במשך כל השנים האחרונות.

התפתחות היצוא התעשייתי על פני השנה אינה אחידה אף היא : רמת היצוא היתה יציבה באופן כללי, לפי הנתונים מנוכי העונתיות, מאז תחילת 1974 ועד לרביע השלישי של 1975, ואילו ברביע האחרון חלה קפיצה תלולה. לפי האומדנים המוקדמים, נמשך הגידול גם ברביע הראשון של 1976. בגידול זה בולטת חלוקה חדה בין שתי קבוצות : גידול רב ביצוא של ציוד ביטחוני, ואילו בשאר היצוא התעשייתי כולו חלה ירידה ניכרת, לאחר העלייה בסוף 1975. האופי של הרחבת היצוא — היותה מוגבלת לקטע צר מאוד של הסקטור התעשייתי בכללו

(נוסף על כך, בעל אופי מיוחד, שיצאו נתון לתנודות גדולות) — הוא המעלה את שאלת משמעותה הנכונה של ההתפתחות האחרונה: באיזו מדה ניתן ללמוד ממנה על שינוי מגמה ממשי, שיש בו משום תשובה נאותה לצרכים בתחום היצוא, ובאיזו מידה מקורה בגורמים מקריים.

2. יבוא המוצרים

ב-1975 חלה ביבוא הסחורות הנומינלי ירידה קלה לעומת 1974, והוא הסתכם ב-4,126 מיליון דולר, לעומת 4,179 מיליון דולר ב-1974. מחירי היבוא עלו בכ-5 אחוזים, וכך ירד היבוא ריאלי ב-6 אחוזים, לאחר שעלה ב-3 אחוזים ב-1974 (לוח ד'-3). בניכוי יבוא אניות ומטוסים, ויבוא יהלומי גלם, שהם סעיפים שקשריהם עם ההתפתחויות הכלכליות במשק חלשים, חלה ביבוא ירידה של כ-3 אחוזים, לעומת עלייה של כ-11 אחוזים ב-1974.

יבוא אניות ומטוסים, שהינו סעיף המאופיין באי סדירות רבה ואינו מושפע ישירות מההתפתחויות במשק, הסתכם ב-1975 בכ-43 מיליון דולר, בהשוואה לכ-151 מיליון דולר ב-1974.

היבוא הנומינלי נטו של יהלומי גלם היה דומה ברמתו בשנת 1975 לזה של שנת 1974 — 412 מיליון דולר, לעומת 407 מיליון דולר ב-1974. ריאלי חלה בו ירידה של 1.5 אחוזים, לאחר ירידה של 21 אחוזים ב-1974. סיבת הירידה נעוצה בהמשך השפל העולמי בענף היהלומים, שהחל נותן אותותיו כבר בסוף 1973. תופעה אחרת המבטאת את השפל בענף, היא השיעור הגבוה של החוזרות יהלומי גלם השנה: 12 אחוזים לעומת 8 אחוזים ב-1974.

בשלוש הקבוצות העיקריות ביבוא חלו בשנה הנסקרת ירידות ריאליות: יבוא מוצרי צריכה ירד בכ-16 אחוזים, לאחר שעלה בכ-2 אחוזים בשנה הקודמת. ביבוא תשומות, פרט ליהלומי גלם, חלה ירידה של כ-1.5 אחוזים, לעומת גידול של כ-12 אחוזים ב-1974, ואילו יבוא נכסי השקעה, פרט לאניות ולמטוסים, שגדל בכ-13 אחוזים ב-1974, ירד ב-3 אחוזים ב-1975.

הירידה הכמותית ביבוא מוצרי צריכה נובעת מירידה ביבוא מוצרים בני קיימא וביבוא מוצרים לצריכה שוטפת, בעוד שביבוא המזון חלה עלייה ריאלית של כ-7 אחוזים, לאחר הירידה הגדולה שחלה בו ב-1974 (כ-17 אחוזים). יבוא המזון מורכב בעיקרו משני סעיפים: יבוא הבשר הקפוא, שהינו יבוא ממשלתי, ויבוא הסוכר, שבחלקו הוא יבוא ממשלתי ובחלקו יבוא בידי פרטים. הירידה ביבוא המזון ב-1974 נבעה מירידה ביבוא הבשר הקפוא, עקב הצטברות גדולה של מלאי, עם הירידה בצריכתו; ב-1975 חלה עלייה של כ-90 אחוזים בכמות יבוא הבשר המוסברת בירידה בשנה הקודמת. סעיף זה גרם לעלייה ביבוא מוצרי המזון השנה.

ביבוא מוצרים בני קיימא חלה ירידה חדה בכמות — 37 אחוזים, לאחר עלייה של 24 אחוזים ב-1974, ועלייה ממוצעת של 17 אחוזים לשנה בשנים 1968 עד 1972. בולטת בסעיף זה הירידה ביבוא כלי תחבורה — 46 אחוזים. גם בסעיפים אחרים, כריהוט וציוד-למשק הבית, חלו ירידות בכמות. יבוא מוצרים לצריכה שוטפת — פרט למזון — ירד בכמותו זו השנה השנייה: 19 אחוזים ב-1975 ואחוז אחד ב-1974, לעומת עלייה שנתית ממוצעת של 9 אחוזים בשנים 1968 עד 1972.

יבוא מוצרי צריכה מושפע משינויים בהכנסה הריאלית הפנויה, מציפיות לשינויים במחירים היחסיים (לרבות שינויים בשער החליפין), ומצעדי מדיניות שנוקטת הממשלה, הן במישור הפיסקלי (המשפיעים על גורמים אלה), והן במישור המינהלי. ב-1975 נמשכה מדיניות הריסון שנקטה הממשלה, שתכליתה הפניית גורמי ייצור לשיק המקומי לייצור ליצוא, לשם צמצום הגירעון במאזן התשלומים. מדיניות הריסון בתחום הצריכה הפרטית הביאה לירידה בהכנסה הריאלית הפנויה ולהעלאת מחירו היחסי של היבוא. ירידת ההכנסה הריאלית הפנויה גרמה לירידה בצריכה הפרטית, ועמה לירידה בצריכת מוצרים מיבוא. התייקרותם הגדולה יותר של מוצרי

לוח ד' - 3

היבוא לפי ייעודים, 1973 עד 1975

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת											
ב כ מ ו ת			ב מ ח י ר								
1975	1974	(9)1974	1975	1974	(9)1974	1975	(9)1974	(9)1973	1974	1973	
(אחוזים)						(מיליוני דולרים, מחירים שוטפים)					מוצרים לצריכה
6.8	—16.9	—21.1	12.2	41.3	36.6	167.0	95.0	88.1	139.3	118.6	מזון
—18.8	—1.3	2.1	8.8	13.9	10.4	56.9	48.8	43.3	64.4	57.3	צריכה שוטפת אחרת
—37.0	24.0	19.5	14.0	8.6	10.6	106.9	113.1	85.6	148.8	110.5	מוצרים בני קיימא
—46.2	39.3	31.7	14.0	8.6	10.6	37.1	45.6	31.3	60.5	40.0	מזה: כלי תחבורה
—16.3	1.9	—1.3	12.1	20.8	20.0	330.8	256.9	217.0	352.5	286.4	סך כל המוצרים לצריכה
ת ש ו מ ו ת ל י י צ ו ר											
—8.2	24.3	17.0	4.5	30.3	35.6	1,739.4	1,296.9	817.5	1,812.3	1,119.4	תשומות שוטפות לייצור
11.8	1.4	—11.0	4.5	30.3	35.6	347.6	208.5	172.7	297.5	225.2	חלקי חילוף
—5.3	20.4	12.1	4.5	30.3	35.6	2,087.0	1,505.4	990.2	2,109.8	1,344.6	סך הכול (ללא דלק ויהלומים)
11.3	—25.2	—11.4	—4.1	278.6	369.8	637.7	429.0	105.5	597.2	211.0	דלק
—1.6	14.3	6.6	2.3	52.3	66.4	2,724.7	1,944.4	1,095.7	2,707.0	1,555.6	סך הכול (כולל דלק)
—1.4	—21.4	—28.6	2.7	15.6	18.2	412.0	340.6	403.4	407.0	448.0	יהלומים גולמיים נטו
—1.5	5.2	—2.3	2.3	47.8	56.0	3,136.7	2,285.0	1,499.1	3,114.0	2,003.6	סך כל התשומות השוטפות

נ כ ס י ה ש ק ע ה											
12.6	12.4	5.9	11.7	9.2	8.1	541.3	312.8	273.2	430.2	350.4	מכונות וציוד
—55.7	13.1	32.3	18.8	4.9	8.1	66.9	98.8	69.1	127.0	107.0	כלי תחבורה יבשתיים
—2.8	12.5	11.2	12.3	8.3	8.1	608.2	411.6	342.3	557.2	457.4	סך כל נכסי השקעה פרט לאניות ומטוסים
						42.7	86.0	194.1	150.5	224.8	אניות ומטוסים
—18.1	—4.2	—14.2	12.3	8.3	8.1	650.9	437.6	536.4	707.7	682.2	סך כל נכסי השקעה
						7.7	2.7	0.1	5.2	0.1	סחורות שלא פורטו
—5.5	2.6	—5.3	4.5	37.0	42.6	4,126.1	3,042.2	2,252.6	4,179.4	2,972.3	סך כל היבוא
—3.3	10.8	7.1	4.8	42.1	47.5	3,671.4	2,615.6	1,655.1	3,621.9	2,299.5	סך כל היבוא, פרט לאניות, מטוסים ויהלומים
						6.6	2.2	3.0	2.9	3.7	יבוא מוחזר פרט ליהלומים
						4,119.5	3,040.0	2,249.6	4,176.5	2,968.6	סך כל היבוא נטו
						100.1	86.2	51.6	104.0	72.6	בניכוי התאמות מאזן התשלומים
						4,019.4	2,953.8	2,198.0	4,072.5	2,896.0	סך כל היבוא נטו, פרט לשטחים לפי מאזן התשלומים
						123.1	75.9	50.7	103.4	66.7	יבוא מוצרים מהשטחים
						4,142.5	3,029.7	2,248.7	4,175.9	2,962.7	סך כל היבוא לפי מאזן התשלומים

* על בסיס רישום היבוא סי"ם.
ה ט ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

צריכה מיובאים¹ הביאה להשפעת תחלופה, שהתבטאה בירידה ריאלית גדולה יותר בצריכת מוצרים מיובאים לעומת מוצרים מייצור מקומי (הן במוצרים לצריכה שוטפת, למעט מזון, והן במוצרים בני קיימא). כתוצאה מכך חלה ירידה בחלקו של היבוא הישיר בסעיפים אלו. 1975 היא השנה השנייה בה חלה ירידה בחלקו של היבוא הישיר בסך הצריכה הפרטית, לאחר שהיה במגמת עלייה מאז 1968 (להוציא את שנת 1970): בשנים 1968 עד 1973 עלתה הצריכה הפרטית של מוצרים בכ-48 אחוזים בכמות, בעוד שביבוא מוצרי צריכה חלה עלייה כמותית של 83 אחוזים; ואילו בשנים 1973 עד 1975, התהפכה המגמה: סך הצריכה הפרטית של מוצרים עלתה בכאחוז וחצי, וביבוא המוצרים לצריכה חלה ירידה ריאלית של 15 אחוזים.

גורם נוסף, המשפיע על ההתנהגות בטווח הקצר, הוא ציפיות הציבור. לאחר גל של הקדמת רכישות ב-1974, שהביאו עמן הציפיות לפיחות הלירה, הן נחלשו במחצית הראשונה של 1975, לאחר הפיחות של נובמבר 1974. היחלשות הציפיות התבטאה בירידה חדה ברמה הריאלית של יבוא מוצרים בני קיימא במחצית הראשונה של השנה (לוח ד'4). ההחמרה במצב מאזן התשלומים גרמה להתחדשות הציפיות כי יתייקר היבוא במחצית השנייה של השנה, ובשל כך חלה עלייה מסוימת ביבוא.

גורם נוסף, שהשפיע על הירידה ביבוא מוצרי צריכה, היו ההגבלות המינהליות שהטילה הממשלה בנובמבר 1974 על יבוא מוצרי מותרות למשך חצי שנה. לגבי חלק מהמוצרים, כגון מכונות נוסעים, הוארך תוקף ההגבלות לשלושה חודשים נוספים. יש לציין שגם בתקופת ההגבלות היה יבוא של מוצרים מוגבלים, והוא כלל כנראה משלוחים שהותר ליבוא לפני שנכנסו ההגבלות לתוקפן.

הירידה במספר העולים לארץ ב-1975 תרמה אף היא לירידה ביבוא מוצרים לצריכה. ביבוא נכסי השקעה, פרט לאניות ולמטוסים, חלה ירידה ריאלית של 3 אחוזים, לאחר עלייה של 13 אחוזים בשנה הקודמת. בקבוצות המשנה ניכרו מגמות שונות: ביבוא כלי תחבורה יבשתיים חלה ירידה של 56 אחוזים בכמות, ואילו ביבוא מכונות וציוד חלה עלייה ריאלית של 13 אחוזים, לאחר עלייה בשיעור של 12 אחוזים ב-1974.

יבוא נכסי השקעה אינו מושפע, בדרך כלל, משיקולים לטווח קצר, שהרי תהליך ההשקעה מצריך תכנון מראש, אינו ניתן לשינויים מיידיים, ומועד האספקה אף הוא ארוך. הגורם המשפיע בעיקר על יבוא זה הוא הציפיות להמשך ההתפתחות הכלכלית במשק. 1975 היתה שנה של האטה כלכלית, אך למרות זאת חלה עלייה ריאלית בהשקעות במכונות וציוד, הן מייצור מקומי והן מיבוא. הסיבה לגידול הרב ביבוא מכונות וציוד נעוצה, כנראה, ביבוא ציוד למספר פרויקטים — פרויקט נחל-צין לפיתוח מרבצי פוספטים חדשים ופיתוח התעשייה הפטרוכימית, וכן ביצוע השקעות בענף החשמל — השלמת תחנת הכוח אשכול ג', והקמת תחנת הכוח אשכול ד'. השקעות אלו בוצעו בידי חברות הסקטור הציבורי, שפעילותן אינה מושפעת באופן ישיר מן הפעילות הכלכלית השוטפת במשק, ואינה תלויה במדיניות הממשלה בטווח הקצר, אלא בתכניות פיתוח לטווח הארוך. נוסף על כך, נראה שחל גידול בהשקעות במספר ענפים, לאור הציפיות להתרחבות שוקי היצוא שלהם, כגון מפעלי המתכת.

ביבוא התשומות, פרט ליהלומי גלם, חלה ירידה ריאלית של כאחוז וחצי, לעומת עלייה ב-14 אחוזים בכמות בשנת 1974. בסעיף זה כלול יבוא הדלק, בו חלה עלייה בכמות של 11 אחוזים בהשוואה לירידה ריאלית של 25 אחוזים בשנת 1974. העלייה השנה נובעת הן מהירידה במלאי

¹ אין בדינו נתונים מדויקים על השינוי ביחס המחרים בין היבוא לייצור המקומי לצריכה, אולם מתוך נתוני החשבונות הלאומיים ניתן ללמוד, כי ב-1975 חלה התייקרות של 46 אחוזים במחירי מוצרים בני קיימא מיבוא ומייצור מקומי, ומחירי מוצרים בני קיימא מיבוא בלבד עלו בשיעור של 47 אחוזים לפחות. סך מוצרי הלבשה וחפצים אישיים לצריכה התייקרו בשיעור של 28 אחוזים, ומוצרים אלה מיבוא התייקרו בכ-41 אחוזים.

יבוא מוצרים לפי ייעודים, 1973 עד 1975

(מיליוני דולרים)

יבוא נטו ללא אניות ומטוסים			יבוא מוצרי צריכה בני-קיימא			יבוא תשומות פרט ליהלומים ולדלק			יבוא נכסי השקעה ללא אניות ומטוסים		
נתונים מקוריים	מנוכי עונתיות	מדד* כמות 1973=100	נתונים מקוריים	מנוכי עונתיות	מדד* כמות 1973=100	נתונים מקוריים	מנוכי עונתיות	מדד* כמות 1973=100	נתונים מקוריים	מנוכי עונתיות	מדד* כמות 1973=100
1973	2,743.8	110.5	1,344.6	457.4							
1974	4,026.0	148.8	2,109.8	557.2							
1975	4,076.7	106.9	2,087.0	608.2							
נתונים רבעוניים											
I 1973	584.4	573.0	99.6	26.5	25.4	105.1	292.1	278.6	105.8	101.0	103.1
II	713.0	673.0	103.6	29.3	15.6	105.5	329.7	322.5	102.0	113.2	95.4
III	762.4	815.3	112.9	29.9	33.0	98.5	366.1	379.9	105.8	129.4	107.3
IV	684.0	700.6	83.7	24.8	23.2	90.9	356.7	371.0	86.4	113.8	94.2
I 1974	913.2	902.5	100.3	35.4	34.5	114.8	435.3	418.5	109.4	134.7	116.4
II	1,074.3	1,005.2	108.5	43.6	43.9	140.4	543.4	524.2	118.0	149.5	113.3
III	966.4	1,051.6	108.8	34.2	37.7	114.8	526.8	555.4	125.4	127.5	107.9
IV	1,072.2	1,078.7	108.2	35.6	34.0	125.8	604.3	620.3	129.2	145.5	114.3
I 1975	1,055.3	1,063.0	104.1	37.4	37.3	97.6	557.7	545.4	119.1	145.5	101.0
II	1,047.3	984.3	97.0	24.9	25.2	68.0	544.9	528.5	112.0	163.4	106.0
III	956.9	1,025.5	107.0	23.3	25.2	70.6	482.0	501.8	111.2	141.5	111.0
IV	1,017.3	1,018.1	106.7	21.3	19.8	71.5	502.4	513.5	113.8	157.8	121.9

* ראה הערה ללוח ד' - 2.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הגידול ביבוא מוצרים * לפי ייעודים סופיים,

סיווג ישן 1973	1972	1971	1970	1969	1968	
(מיליוני דולרים)						
683.6	623.8	561.0	524.8	505.0	445.1	צריכה פרטית
261.1	228.5	201.4	172.7	176.8	143.0	יבוא ישיר
422.5	395.3	359.6	352.1	328.2	302.1	יבוא עקיף
629.9	597.3	489.0	446.0	403.6	291.3	השקעה, למעט אניות ומטוסים
445.8	421.3	342.5	312.6	285.9	202.7	יבוא ישיר
184.1	176.0	146.5	133.4	117.7	88.6	יבוא עקיף
1,313.5	1,221.1	1,050.0	970.8	908.6	736.4	סך הכול לייעודים מקומיים פרטיים
133.5	111.7	115.9	91.7	86.5	75.0	צריכה ציבורית
1,447.0	1,332.8	1,165.9	1,062.5	995.1	811.4	סך הכול לייעודים מקומיים
284.1	284.1	258.8	222.9	200.0	170.9	יצוא, למעט יהלומים (כולל שטחים)
						סך כל היבוא,
1,731.1	1,616.9	1,424.7	1,285.4	1,195.1	982.3	למעט יהלומים, אניות ומטוסים
306.7	273.7	210.7	158.4	169.8	163.5	יצוא יהלומים
2,037.8	1,890.6	1,635.4	1,443.8	1,364.9	1,145.8	סך כל היבוא, למעט אניות ומטוסים
						סך כל היבוא, למעט אניות
1,793.3	1,586.8	1,470.6	1,315.9	1,223.2	1,029.2	מטוסים ויהלומים, בפועל **

המשקל בסך כל היבוא

39.5	38.6	39.4	40.8	42.3	45.3	צריכה פרטית
15.1	14.1	14.1	13.4	14.8	14.6	יבוא ישיר
24.4	24.5	25.3	27.4	27.5	30.7	יבוא עקיף
36.4	36.9	34.3	34.7	33.8	29.7	השקעה, למעט אניות ומטוסים
25.8	26.0	24.0	24.3	23.9	20.6	יבוא ישיר
10.6	10.9	10.3	10.4	9.9	9.1	יבוא עקיף
75.9	75.5	73.7	75.5	76.1	75.0	סך הכול לייעודים מקומיים פרטיים
7.7	6.9	8.1	7.1	7.2	7.6	צריכה ציבורית
83.6	82.4	81.8	82.6	83.3	82.6	סך הכול לייעודים מקומיים
16.4	17.6	18.2	17.4	16.7	17.4	יצוא, למעט יהלומים
100	100	100	100	100	100	סך כל היבוא, למעט יהלומים

* יבוא המוצרים, אליו מתייחס הלוח, כולל את היבוא הישיר לשימושים השונים, ואת היבוא העקיף המחושב בעזרת לוחות תשומה-תפוקה. מכאן שקיים הפרש בין סך-כל היבוא אליו מתייחס הלוח, לבין סך-כל היבוא בפועל, בגובה ההפרש שבין יבוא התשומות בפועל (למעט יהלומים) ליבוא התשומות הנובע (למעט יהלומים).

נתוני היבוא הישיר עד לשנת 1972 הינם לפי הסיווג הישן. מ-1974 ואילך — לפי הסיווג החדש.

** סך כל היבוא במחירי 1972 התקבל עליידי סיכום היבוא לייעודים השונים במחירי 1972.

1968 עד 1975

העלייה או הירידה (—) בכמות לעומת השנה הקודמת							סיווג חדש 1973		
1975	1974	1973	1972	1971	1970	1969	1975	1974	1973
(אחוזים)							מחירי (1972)		
—4.6	4.0	9.6	11.2	6.9	3.9	13.5	640.7	671.6	646.1
—16.3	1.9	14.3	13.5	16.6	—2.3	23.6	190.7	227.8	223.6
1.4	5.0	6.9	9.9	2.1	7.3	8.6	450.0	443.8	422.5
—2.5	8.9	5.5	22.2	9.6	10.5	38.6	591.7	607.0	557.6
—2.8	12.5	5.8	23.0	9.6	9.3	41.1	408.3	420.0	373.5
—1.9	1.6	4.6	20.1	9.8	13.3	32.8	183.4	187.0	184.1
—3.6	6.2	7.6	16.3	8.2	6.9	23.4	1232.4	1,278.6	1,203.7
—2.4	16.6	19.5	—3.6	26.4	6.0	15.3	151.9	155.6	133.5
—3.5	7.3	8.6	14.3	9.7	6.8	22.6	1,384.3	1,434.2	1,337.2
4.1	17.5	—	9.8	16.1	11.5	17.0	347.5	333.8	284.1
—2.0	9.1	7.1	13.5	10.8	7.6	21.7	1,731.8	1,768.0	1,621.3
—1.0	—4.4	12.1	29.9	33.0	—6.7	3.9	290.2	293.2	306.7
—1.9	6.9	7.8	15.6	13.3	5.8	19.1	2,022.0	2,061.2	1,328.0
							1,943.3	2,014.6	1,793.3
המשקל בתוספת היבוא (למעט יהלומים)							(למעט יהלומים)		
—85.4	17.4	52.4	32.7	26.0	21.9	28.2	37.0	38.0	39.9
—102.5	2.9	28.6	14.1	20.6	—4.5	15.9	11.0	12.9	13.8
17.1	14.5	23.8	18.6	5.4	26.4	12.3	26.0	25.1	26.1
—42.3	33.7	28.6	56.4	30.9	47.0	52.8	34.2	34.3	34.4
—32.3	31.7	21.5	41.0	21.5	29.6	39.1	23.6	23.8	23.0
—9.9	2.0	7.1	15.4	9.4	17.4	13.7	10.6	10.6	11.4
—127.6	51.1	80.9	89.0	56.9	68.9	81.0	71.2	72.3	74.2
—10.2	15.1	19.1	—2.2	17.4	5.8	5.4	8.8	8.8	8.2
—137.8	66.1	100.0	86.8	74.2	74.7	86.4	80.0	81.1	82.5
37.8	33.9	—	13.2	25.8	25.4	13.7	20.0	18.9	17.5
—100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100	100	100

השימושים בתפוקה המקומית ויבוא תשומות המוצרים הנובע מהם, 1971 עד 1975

סך כל השימושים למעט יהלומים	סך כל השימושים	השקעות	צריכה ציבורית	צריכה פרטית	סך כל השימושים המקומיים	יצוא לשטחים	יצוא למעט יהלומים	יצוא	
שימושים מתפוקה מקומית (מחיר ליצור, מיליוני ל"י, מחירי 1968/69)									
18,870	19,698	3,699	2,394	7,567	13,660	331	4,879	5,707	1971
21,054	22,133	4,492	2,423	8,351	15,266	438	5,350	6,429	1972
22,080	23,289	4,722	2,672	8,842	16,236	458	5,385	6,594	1973
23,704	24,853	4,761	3,204	9,299	17,264	537	5,903	7,052	1974
23,887	25,026	4,627	3,103	9,369	17,099	658	6,130	7,269	1975
יבוא נובע של תשומות שוטפות — מוצרים (מיליוני דולרים, מחירי 1972)									
881	1,092	147	116	360	623	31	228	439	1971
967	1,241	176	112	395	683	40	244	518	1972
1,024	1,331	184	134	423	741	43	241	548	1973
1,120	1,413	187	156	444	787	52	282	575	1974
1,133	1,423	183	152	450	785	65	283	573	1975
העלייה או הירידה (—) בשימושים מתפוקה מקומית (אחוזים)									
11.6	12.4	21.4	1.2	10.4	11.8	32.1	9.7	12.6	1972
4.9	5.2	5.1	10.3	5.9	6.4	4.6	0.7	2.6	1973
7.4	6.7	0.8	19.9	5.2	6.3	17.1	9.6	6.9	1974
0.8	0.7	-2.8	-3.1	0.8	-1.0	22.6	3.8	3.1	1975
העלייה או הירידה (—) ביבוא הנובע של תשומות שוטפות (אחוזים)									
9.8	13.6	19.7	-3.4	10.0	9.6	29.0	7.0	18.0	1972
5.9	7.3	4.6	19.6	7.1	8.5	7.5	-1.2	5.8	1973
9.4	6.2	1.6	16.4	5.0	6.2	20.9	17.0	4.9	1974
1.2	0.7	-2.1	-2.6	1.4	-0.2	25.0	0.4	-0.3	1975

הדלק ב-1974 (ראה לוח ד'-7) והן מהמגמה להחזיק רמת מלאי גבוהה יותר של דלק בעקבות החזרת שדות הנפט באבו-רודס. ללא דלק, ירד סעיף זה כמותית בכ-5 אחוזים, לעומת עלייה של 20 אחוזים בשנה הקודמת.

יבוא התשומות הצפוי ב-1975, המחושב על פי מקדמי תשומה קבועים בענפי המשק השונים¹, נמוך מיבוא התשומות בפועל. לפי מקדמים אלו, היה על יבוא התשומות (פרט ליהלומים) התואם את רמת הפעילות במשק ב-1975 להיות נמוך בכ-17 אחוזים, במונחי כמות, מן היבוא שהיה

¹ חישובי היבוא הנובע מבוססים על לוח תשומה-תפוקה לשנת 1968/69, והנחת המשתמש בהם היא אי שינוי טכנולוגי. זוהי הנחה חזקה בשל מרחק הזמן הניכר שעבר מאז, ולכן יש להתייחס בזהירות לתור צאות החישוב ולראות בהן רק חיזוק לתיאוריה. נוסף על כך, בין השימושים הסופיים, מהם חושב היבוא הנובע, נעדר המלאי, ולכן קיימת הטיה כלפי מטה בסך היבוא הנובע. מכאן שההפרשים בין היבוא בפועל ליבוא הצפוי, בלוח ד'-7, צריכים להיות קטנים יותר.

בפועל ב-1974. ב-1972 היה הפרש קטן בין היבוא בפועל ליבוא הצפוי; הפרש זה גדל עד 1974, וב-1975 חלה בו ירידה מסוימת, אם כי רמתו עדיין גבוהה מזו של 1973.

גורם חשוב, המסביר את השינויים בהפרש הנזכר, הוא התנודות במלאי, שמקורן בשיקולים ספקולטיביים. שנת 1972 אופיינה בהעדר ציפיות לפיחות, ברגיעה בשוקי המטבע באירופה, ולעומת זאת היה מחיר אחזקת המלאי גבוה, בשל שיעורי התשואה הגבוהים שניתן לקבל בשוקי הכספים בארץ ובשוק מוצרי לא-נייד. ב-1973 החל כנראה תהליך של צבירת מלאי: עליית המחירים הבינלאומיים מאז סוף 1972 וירידתו התלולה של הדולר בשוקי אירופה במחצית הראשונה של 1973, הביאו לעלייה ניכרת במחירי היבוא, והגדילו את כדאיות אחזקת המלאי ברמה גבוהה, וזאת על רקע של לחצי ביקוש במשק. במחצית הראשונה של 1974 המשיכו המחירים הבינלאומיים לעלות, ולעלייה זו נתוספו ציפיות לייקור היבוא במסגרת המדיניות הכלכלית החדשה. העלייה בפעילות הכלכלית לאחר המלחמה, הציפיות לקיצוב במטבע חוץ, והאפשרות לקבלת אשראי מחוץ לארץ למימון יבוא התשומות, כל אלה עודדו את צבירת המלאי. 1975 אינה שנה אחידה מבחינת הציפיות ששררו בה: במחצית הראשונה של השנה נחלשו הציפיות לפיחות גדול של הלירה, לאחר הפיחות של נובמבר 1974, ואילו במחצית השנייה של השנה התחזקו מאד הציפיות, עם ההחמרה במצב מאזן התשלומים, הקשיים בקבלת סיוע אמריקאי והרעת תנאים. התחזקות הציפיות התבטאה הן בהפרש הניכר שבין השער הרשמי של הדולר לבין מחירו בשוק השחור, הן במחיר הגבוה של הדולר נ"ד, והן בירידה במכירות מטבע החוץ של הסקטור הפרטי במחצית השנייה של השנה לעומת המחצית הראשונה. ירידת האטרקטיביות היחסית של שוק הנכסים הפיננסיים צמודי המדד, ובעיקר של שוק איגרות החוב, בשל הציפיות לשינוי התנאים (כגון הטלת מס על רווחי הצמדה) ובשל עליית המחירים האיטית במשך שני הרבעים האמצעים של השנה, הגדילו את כדאיות המעבר לשוקי המוצרים, למרות העלייה בריבית הריאלית ברביע השלישי של השנה. התנודות בהפרשים משקפות, כאמור, את הציפיות על פני השנה. השפעת הציפיות החזקות לפיחות הל"י ברביע האחרון של שנת 1974 הביאה לעלייה בתוספות למלאי; ברביע הראשון של שנת 1975 חלה ירידה בתוספת למלאי (אם כי הרמה עדיין גבוהה מזו של אמצע 1974), וירידה נוספת חלה ברביע השני של השנה. ברביע השלישי של השנה, עם התחזקות הציפיות, חלה עלייה בתוספת למלאי. ברביע האחרון, למרות שהציפיות לא נחלשו, חלה ירידה בתוספת למלאי, הנובעת מההתאוששות הבלתי צפויה בכמה מן הביקושים במשק: הגידול הריאלי בצריכה הפרטית מתפוקה מקומית, והגידול ביצוא התעשייתי, שגרמו, כנראה, לשימוש מוגבר בתשומות מיבוא.

הגורם לירידת הביקוש לתשומות מיבוא פרט ליהלומים הוא ההשקעה והצריכה הציבורית; הביקושים שתרמו להגדלתו היו הצריכה הפרטית, היצוא פרט ליהלומים והיצוא לשטחים. לתופעה זו הביאו הירידה הריאלית בהשקעה ובצריכה הציבורית מתפוקה מקומית, בעוד שביתר השימושים היה גידול כמותי. בתוספת היבוא הישיר לשימושים השונים (לוח ד'-5) מסתבר, כי שנת 1975 הינה השנה הראשונה מאז 1968 בה חלה ירידה ריאלית בסך היבוא לשימושים השונים¹.

הייעוד היחידי שהיבוא למענו גדל, הוא היצוא, פרט ליהלומים, ואילו ביבוא לכל יתר הייעודים הסופיים חלה ירידה בכמות. כתוצאה מכך תרמו הייעודים המקומיים לירידה ביבוא, לראשונה מאז 1968.

תופעה בולטת היא הירידה במשקל היבוא הישיר והעקיף לצריכה פרטית בסך היבוא, פרט

¹ היבוא לכל שימוש סופי בלוח ד'-5 כולל את היבוא הישיר ואת היבוא העקיף. היבוא העקיף הינו זה המחושב בעזרת לוחות תשומה-תפוקה, וסך כל היבוא המופיע בלוח כולל את התשומות הנובעות מן השימושים, ולא את התשומות בפועל. כך קיים הפרש בין סך כל היבוא המופיע בלוח לסך כל היבוא בפועל, בגובה ההפרש בין יבוא התשומות בפועל ליבוא התשומות הנובע. היצוא בלוח ד'-5 אינו כולל יהלומים. היצוא לשטחים נכלל בו.

לוח ד' 7

יבוא נובע ויבוא בפרעל של תשומות מוצרים, 1971 עד 1975

ההפרש (יבוא בפועל בפועל פחות (יבוא צפוי)	יבוא בפועל למעט יהלומים ודלק	סך הכול יבוא צפוי למעט יהלומים ודלק	ההפרש (יבוא בפועל פחות (יבוא צפוי)	היבוא בפועל למעט יהלומים *	היבוא הצפוי למעט יהלומים	היבוא הנובע של תשומות שוטפות								
						סך הכול	צריכה ציבורית	צריכה פרטית	מזה : השקעה	לשימושים מקומיים	ליצוא לשטחים	ליצוא למעט יהלומים	ליצוא	
מחירים שוטפים (מיליוני דולרים)														
131	886	755	131	975	844	1,034	111	342	142	595	29	220	410	1971
66	933	867	63	1,030	967	1,241	112	395	176	683	40	244	518	1972
163	1,345	1,182	224	1,556	1,332	1,718	170	559	239	968	58	306	692	1973
364	2,110	1,746	291	2,707	2,416	2,844	321	944	356	1,621	156	640	1,068	1974
218	2,087	1,869	269	2,725	2,456	2,894	315	1,013	347	1,675	194	587	1,025	1975
מחירי 1972														
134	916	782	135	1,016	881	1,091	116	360	147	623	31	228	439	1971
66	933	867	63	1,030	967	1,241	112	395	176	683	40	244	518	1972
131	1,048	917	172	1,196	1,024	1,331	134	423	184	741	43	241	548	1973
268	1,261	993	247	1,367	1,120	1,413	156	444	187	787	52	282	575	1974
177	1,194	1,017	211	1,344	1,133	1,423	152	450	183	785	65	283	573	1975

העלייה או הירידה (—) בכמות (אחוזים)

1.8	1.4	9.8	13.8	—3.4	10.0	19.7	9.6	29.0	7.0	18.0	1972
12.3	16.1	5.9	7.3	19.6	7.1	4.6	8.5	7.5	—1.2	5.8	1973
20.4	14.3	9.4	6.2	16.4	5.0	1.6	6.2	20.9	17.0	4.9	1974
—5.4	—1.6	1.2	0.7	—2.6	1.4	—2.1	—0.2	25.0	0.4	—0.3	1975

המשקל ביבוא תשומות למעט יהלומים (אחוזים, מחירי 1972)

100	13.2	40.9	16.7	70.7	3.5	25.9	1971
100	11.6	40.9	18.2	70.6	4.1	25.2	1972
100	13.1	41.3	18.0	72.4	4.2	23.5	1973
100	13.9	39.6	16.7	70.3	4.6	25.2	1974
100	13.4	39.7	16.2	69.3	5.7	25.0	1975

המשקל בתוספת היבוא (אחוזים, מחירי 1972)

100	—4.7	40.7	33.7	69.8	10.5	18.6	1972
100	38.6	49.1	14.0	101.8	5.3	—5.3	1973
100	22.9	21.9	3.1	47.9	9.4	42.7	1974
100	—30.8	46.2	—30.8	—15.4	1.0	7.7	1975

* הנתונים לשנים 1971, 1972 הינם אומדן ליבוא התשומות למעט יהלומים, לפי הסיווג החדש. הנתונים השוטפים לסיווג הישן הינם 889.5 ו-937.0 מיליוני דולרים ל-1971 ול-1972, בהתאמה.

גידול יבוא המוצרים (למעט יהלומים, אניות ומטוסים) * לפי רכיבים, 1969 עד 1975

(מיליוני דולרים, מחירי 1972)

סך הכול 1975-1969	1975	1974	1973	1972	1971	1970	1969	
								גידול היבוא הנובע מן:
								1. גידול היקף השימושים
797.9	-3.5	129.7	137.4	162.4	150.4	90.9	130.6	
								2. שינוי הרכב השימושים
53.4	-5.5	15.7	-32.2	25.8	-3.3	12.4	40.5	
21.9	-24.2	9.4	-10.9	26.6	-22.7	1.8	41.9	מזה: שימושים מקומיים
31.5	18.7	6.3	-21.3	-0.8	19.4	10.6	-1.4	יצוא
								3. שינוי הרכב השימושים בין תפוקה מקומית ליבוא ישיר
-7.2	-28.4	-15.7	-1.5	16.5	-2.0	-6.1	30.0	
-7.2	-28.4	-15.7	-1.5	16.5	-2.0	-6.1	30.0	מזה: שימושים מקומיים
								4. שינוי ההרכב הענפי של הביקוש מתפוקה מקומית מזה: שימושים מקומיים
14.6	1.2	17.0	10.6	-12.7	-5.9	-6.9	11.3	
9.1	5.5	-3.7	13.4	-9.3	3.7	-4.1	3.6	
5.5	-4.3	20.7	-2.8	-3.4	-9.6	-2.8	7.7	יצוא
858.7	-36.2	146.7	114.3	192.0	139.2	90.3	212.4	סך הכול
682.1	-49.9	97.0	122.1	166.7	103.3	67.3	183.4	מזה: שימושים מקומיים
176.6	13.7	49.7	—	25.3	35.9	23.0	29.0	יצוא
934.8	-71.3	221.3	206.6	116.2	154.7	92.7	194.0	גידול היבוא בפועל

* יבוא המוצרים, אליו מתייחס הלוח, כולל את היבוא הישיר לשימושים השונים ואת היבוא העקיף המחושב בעזרת לוחות תשומה-תפוקה. מכאן שקיים הפרש בין סך-כל היבוא אליו מתייחס הלוח, לבין סך-כל היבוא בפועל, בגובה ההפרש שבין יבוא התשומות בפועל ליבוא התשומות הנובע. השימושים, אליהם מתייחס הלוח, הינם: הצריכה הפרטית, הצריכה הציבורית (למעט יבוא ביטחוני ישיר), השקעות (למעט אניות ומטוסים), והיצוא (למעט יהלומים) והכולל יצוא לשטחים. מקור הגידול הראשון הינו השינוי בהיקף סך שימושים אלה. המקור השני — השינוי במשקלם של השימושים האלה בסך השימושים, הנובע משיעורי גידול שונים בסך-כל שימוש לעומת שיעור השינוי של הסך הכול. המקור השלישי הינו שינוי ההרכב בתוך כל שימוש בין יבוא ישיר לשימוש מתפוקה מקומית. מקור הגידול הרביעי הינו שינוי הרכב הענפי של הביקוש מתפוקה מקומית. גידול היבוא עד לשנת 1973 חושב לפי נתוני הסיווג הישן. מ-1973 ואילך — לפי הסיווג החדש.

ליהלומים, מכ-45 אחוזים ב-1968 ל-37 אחוזים ב-1975. משקל היבוא להשקעה, פרט לאניות ולמטוסים, לא השתנה בשיעור ניכר. משקל יבוא התשומות לצריכה הציבורית, שהיה גבוה ב-1968 (לאחר מלחמת ששת הימים), ירד עד לשנת 1973 (להוציא שנת 1971) בשנים בהן היתה רגיעה ביטחונית, ובעקבות מלחמת יום הכיפורים חלה בו עלייה. במשקל יבוא התשומות ליצוא פרט ליהלומים, שהיה כמעט יציב בשנים 1968 עד 1973, חלה עלייה בשנתיים האחרונות, והוא מהווה ב-1975 כ-20 אחוזים מן היבוא לשימושים סופיים (פרט ליהלומים). בבדיקת מקורות הגידול ביבוא (לוח ד'-8) נראה, כי ב-1975 עבר המשק לסל שימושים¹

¹ השימושים אליהם מתייחס לוח ד'-8 הינם הצריכה הפרטית, קניות הצריכה הציבורית למעט יבוא ביטחוני ישיר (להלן צריכה ציבורית), השקעה, פרט לאניות ולמטוסים (להלן השקעה) ויצוא, פרט ליהלומים, כולל יצוא לשטחים (להלן יצוא).

בו עתירות היבוא נמוכה מאשר בשנה הקודמת. הירידה בהיקף סך השימושים תרמה רק כעשירית מהירידה ביבוא. מבחינת הרכב השימושים, עבר המשק להרכב שהוא פחות עתיר יבוא, וזאת עקב ירידה במשקל הצריכה הפרטית, ההשקעה והצריכה הציבורית. ירידת משקל היבוא הישיר בצריכה הפרטית, שקווצה אך במעט על-ידי עליית משקלו של היבוא הישיר בהשקעה, תרמה לכ-80 אחוזים מהירידה ביבוא. בשימושים מהתפוקה המקומית היה ב-1975 מעבר לסל, בו רכיב התשומות מיבוא גבוה אך במעט מזה של השנה הקודמת.

שנת 1975 הינה השנה הראשונה מאז 1968 בה סכום השפעתם של כל הגורמים הללו מורה על ירידה ביבוא, ושבה מסביר השינוי בהיקף השימושים חלק קטן בלבד מהשינוי ביבוא. ב-1972 עבר המשק לסל שימושים שהוא עתיר יבוא יותר, — למעלה מ-80 אחוזים מהגידול ביבוא תרם הגידול בהיקף השימושים. גידול במשקל ההשקעה בסך השימושים, וגידול במשקל היבוא הישיר הן בצריכה הפרטית והן בהשקעה, הביאו אף הם לתוספת יבוא חיובית, שקווצה בחלקה בלבד במעבר כל השימושים לסל קניות מתפוקה מקומית, שהינו עתיר יבוא פחות.

ב-1973 עבר המשק לסל שימושים עתיר יבוא פחות, והגידול ביבוא מוסבר בגידול בהיקף השימושים. השינוי בהרכב השימושים — ירידת משקל ההשקעה והיצוא, — גרם לירידה ביבוא, שקווצה בחלקה על-ידי מעבר להרכב ענפי עתיר יבוא בצריכה הפרטית ובצריכה הציבורית מתפוקה מקומית.

בשנת 1974 נמשכה הירידה במשקל ההשקעה, וחלה ירידה במשקל הצריכה הפרטית, אך אלו קווצו על ידי עלייה במשקל הצריכה הציבורית והיצוא. לעומת זאת, ירד משקל היבוא הישיר בצריכה הפרטית, ועלה בהשקעה. נטו חלה ירידה במשקל היבוא הישיר בשימושים, ואילו עתירות היבוא בהרכב הענפי של השימושים בתפוקה המקומית גדלה, כאשר הגורם המכריע בתהליך זה הוא היצוא.

לאחר שנתיים של עליות מחירים חדות ביבוא (76 אחוזים בין 1972 ל-1974), היתה עליית מחירי היבוא ב-1975 מתונה למדי — 5 אחוזים. השפעת הגורמים שהביאו לעליות המחירים הבלתי רגילות בשנתיים הקודמות התמתנה, ולעתים מגמתם השתנתה: ב-1973 נבעה עליית מחירי היבוא מן העלייה הגדולה במחירי המוצרים הראשוניים בעולם, והירידה בשער הדולר יחסית למטבעות האירופיים; ב-1974 נבעה העלייה במחירי היבוא ממקור אחר — עליית מחירי הנפט. לעומת זאת, חלו ירידות מחירים של מוצרים ראשוניים רבים מאז המחצית השנייה של 1974, והתגודות בשער הדולר ב-1974 היו חריפות פחות מאשר בשנה שקדמה לה. במדד מחירי היבוא לישראל ב-1975 באה לידי ביטוי ירידת מחירי המוצרים הראשוניים בעולם מאז אמצע 1974. התחזקות הניכרת של הדולר, בעיקר מאז הרביע השלישי של השנה (כ-8 אחוזים בין יוני לדצמבר 1975) גררה אף היא ירידה במחירי היבוא לישראל, שכן מחירי היבוא מבוטאים בדולרים. כתוצאה מכך חלה במחירי היבוא עלייה מתונה במוצע שנתי, ואילו על פני השנה חלה בהם ירידה (לוח ד'-9).

מתוך השוואת מחירי היבוא לישראל (פרט לדלק) המבוטאים בדולרים, למחירי היצוא של הארצות התעשייתיות (לוח ד'-10) המבוטאים במטבע מקומי, עולה, כי מאז 1970 התייקרו מחירי היבוא לישראל בכ-80 אחוזים, בעוד שמחירי היצוא של הארצות התעשייתיות עלו בכ-70 אחוזים. העלייה הגדולה יותר במחירי היבוא של ישראל נעוצה בחלקה בירידתו של הדולר, יחסית למטבעות האירופיים (12 אחוזים בין 1970 ל-1975). בניכוי ירידה זו, הרי שחלה במחירי היבוא לישראל עלייה של 60 אחוזים בתקופה הנדונה. השיפור במצבה היחסי של ישראל חל מאז תחילת 1974,

¹ מדד המחירים בסחר חוץ מחושב לתקופה, שבה שוחררה הסחורה מהמכס ולא לפי תאריך קנייתה. מכיוון שחולף לעתים פרק זמן ניכר בין תאריך הקניה לתאריך שחרור הסחורה, הרי ששינוי מחירים בינלאומיים מתבטא במדדי סחר חוץ בפיגור ניכר.

מדד מחירי יבוא, 1969 עד 1975

סך כל היבוא פרט ליהלומים ולדלק	סך כל היבוא פרט ליהלומים	סך כל היבוא פרט ליהלומים	נכסי צריכה	מזה: מזון	תשומות פרט ליהלומים ולדלק	דלק	נכסי השקעה
כמוצע לתקופה							
1968=100							
1969	105.5	104.4	104.6	102.8	103.1	104.7	102.1
1970	105.6	107.2	107.6	106.1	107.9	106.6	100.5
1971	109.2	111.9	111.3	117.5	132.0	109.1	112.8
1972	115.8	118.0	117.1	128.5	155.9	112.8	135.2
1973	148.4	151.9	148.7	161.2	216.9	144.8	191.5
* 1972=100							
1973	127.9	128.2	127.1	128.1	138.6	128.4	141.6
1974	175.2	180.0	157.0	154.8	195.8	167.3	536.3
1975	183.0	188.4	167.7	173.5	219.8	174.8	514.1
נתונים רבעוניים							
1972=100							
I 1974	168.2	172.1	145.4	142.3	167.4	155.5	583.9
II	173.5	178.5	157.5	150.2	194.6	169.0	575.2
III	180.0	184.9	158.2	155.3	194.2	168.6	494.6
IV	181.5	186.5	165.5	173.0	230.5	173.9	485.7
I 1975	187.5	194.0	176.9	200.6	280.2	182.9	481.0
II	189.3	195.5	173.3	190.0	254.5	178.5	537.5
III	180.6	185.1	163.9	155.3	178.1	174.0	520.2
IV	175.2	179.5	157.3	155.8	173.1	164.0	522.7

* ב-1973 עברה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לחישוב מדדי מחירים על בסיס שנת 1972. כתוצאה משינוי שנת הבסיס יש הבדל בין המדדים ל-1973 הנגזרים מן המדדים שעל בסיס 1968, לבין אלה המחושבים ישירות על בסיס 1972.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

כאשר מחירי היבוא הישראלי, המנוכים מהשינוי בשער הדולר, עולים בקצב איטי יותר מאלו של הארצות התעשייתיות: מתחילת 1974 ועד סוף 1975 עלו מחירי היבוא המנוכים בכ-7 אחוזים, ואילו מחירי הארצות התעשייתיות עלו ב-2.5 אחוזים¹. ייתכן שבחלקו בא כן לידי ביטוי הפיגור בהשפעת ירידת המחירים הבינלאומיים על מדד מחירי היבוא לישראל (ראה הערה 1 בעמ' 67 לעיל), וכן ייתכן שהרכבו של סל היבוא לישראל בתקופה זו היה זול יותר מאשר סל היצוא של הארצות התעשייתיות.

¹ יש לציין, שהתחזקותו של הדולר מאז המחצית השנייה של 1975 מחזקת את השיפור במצבה היחסי של ישראל.

מחירי היבוא של ישראל לעומת ארצות תעשייתיות, 1970 עד 1975

מחירי היבוא (ללא דלק) בדולרים		מחירי היבוא של ארצות תעשייתיות במטבע מקומי		מחירי היבוא (ללא דלק) המנוכה במדד שער ה"י		מחירי היבוא במדד שער ה"י נבחרים*		מחירי היבוא המנוכה למחירי היצוא של הארצות התעשייתיות	
מדד	שיעור שינוי	מדד	שיעור שינוי	מדד	שיעור שינוי	מדד	שיעור שינוי	מדד	שיעור שינוי
נתונים שנתיים									
1970	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1971	102.7	103.1	99.9	102.8	104.0	102.8	104.4	96.9	96.9
1972	108.6	106.2	104.0	104.4	123.8	104.4	111.3	97.9	97.9
1973	137.8	119.0	123.8	111.3	154.0	111.3	116.2	104.0	104.0
1974	168.8	151.2	154.0	116.2	179.3	109.6	107.3	101.9	101.9
1975	179.3	170.0	159.9	112.1		112.1		94.1	94.1
נתונים רבעוניים									
I 1974	157.5	139.2	147.9	106.5		106.5		106.3	106.3
II	170.2	148.9	152.6	111.5		111.5		102.5	102.5
III	169.9	157.1	155.3	109.4		109.4		98.9	98.9
IV	176.5	163.3	159.3	110.8		110.8		97.6	97.6
I 1975	187.3	167.4	161.2	116.2		116.2		96.3	96.3
II	184.7	168.4	159.5	115.8		115.8		94.7	94.7
III	176.3	170.4	161.3	109.3		109.3		94.7	94.7
IV	169.5	173.8	158.0	107.3		107.3		90.9	90.9

* משוקלל לפי הרכב היבוא לישראל בשנת 1972.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, IFS, אפריל 1976, ועיבודי בנק ישראל.

בהתפתחות היצוא התעשייתי משתקפת בראש וראשונה השפעתם של שני גורמים: הביקוש בחוץ לארץ והשינויים במעמדו התחרותי של המשק הישראלי. התמונה המצטיירת אינה אחידה והיא משתנה במרוצת התקופה ובין קבוצות שונות של ענפי התעשייה.

השפעה בולמת חריפה על התפתחות היצוא היתה לירידת הביקוש בשוקי חוץ. השפל הכלכלי בארצות התעשייה המפותחות הגיע בחומרתו לממדים שאין להם תקדים בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה. מבחינת המשק הישראלי התבטא הדבר בהאטה ניכרת בהתרחבות שוקי היצוא שלו ב-1974, ובאי-גידול ב-1975 — בהשוואה להתרחבות ממוצעת של 10 אחוזים לשנה, בחמש השנים הקודמות. ממדי השפל בביקוש העולמי הגיעו לשיאם במחצית הראשונה של 1975, ובמחצית השנייה של השנה החלה התאוששות, ונראה, שזהו אחד הגורמים להחשת קצב גידול היצוא בתקופה זו.

השינוי החריף באקלים הכלכלי מילא, ללא ספק, תפקיד מרכזי בקיפאון ביצוא התעשייתי ב-1975. אולם זהו רק אחד ממכלול של גורמים, ונראה, שגם השפעתו לא היתה אחידה על כל קשת ענפי התעשייה, כפי שיכולים ללמד הבדלי המגמה החריפים בין ענפים שונים. במעמדו התחרותי של המשק הישראלי לא חל, כנראה, שינוי משמעותי, על אף העובדה, שהגדלת רווחיות היצוא הינה יעד מרכזי של המדיניות הכלכלית. האינדיקטורים השונים לרווחיות היצוא מראים על שיפור ממוצע קל ב-1975 לעומת השנה הקודמת (ראה לוח ד'-19), אולם הרמה עדיין נמוכה לעומת 1973, ולא פחות חשוב מכך — היא נתונה לתנודות גדולות על פני התקופה, ובמחצית השנייה של 1975 חלה בה ירידה ניכרת.

האינדיקטורים העיקריים המובאים כאן הם היחס בין המחיר ליצואן לרמת עלויות הייצור, ובין המחיר ביצוא לבין המחיר בשיווק המקומי.¹

שני אינדיקטורים אלה מבליטים עובדה מרכזית: בשנים האחרונות לא חל שינוי ממשי ברווחיות היצוא — ועובדה זו עומדת בניגוד חריף להתפתחויות בתחום זה בשנים 1967—1969 (ובמידה מסוימת אף לאחר מכן), שהיוו את המפתח להרחבה המהירה ביצוא באותה תקופה.

התפתחות אחרת גם היא בעלת משמעות בהקשר זה: אי-השינוי ברמת הרווחיות היה מלווה הן בהחשה ניכרת מאוד של קצב עליות המחירים של הרכיבים השונים של תמונת הרווחיות והן בהגברת התנודות ברווחיות על פני השנה. משמעותן של התפתחויות אלה היא הגדלת משקלו של גורם אי-הוודאות והקטנת האפקטיביות של עלייה ממוצעת נתונה מבחינת תרומתה לעידוד היצוא.² ברור למדי, שעלייה של 5 אחוזים במחיר ליצואן יחסית למחירי התשומות שלו יש לה משקל שונה לחלוטין בתקופה של יציבות מחירים כללית מאשר בתקופה של עליות מחירים מהירות, שבהן עלול הפרש כזה להימחק לחלוטין תוך שבועות אחדים. לגורם זה יש חשיבות מרכזית במיוחד בתקופה, שבה מחייבים יעדי המדיניות הכלכלית בתחום היצוא שינוי מבני במשק, הכרוך מעצם מהותו בתהליכים ארוכי טווח.

את כושר התחרות של המשק ניתן לבחון גם מזוויות נוספות. השוואות של הוצאות השכר ליחידת תפוקה בתעשייה, בין ישראל לארצות התעשייתיות המפותחות, מראות על ירידה ניכרת ברמה היחסית בישראל עד 1972 (ראה לוח ד'-21). מגמה זו נפסקה — ואף שינתה את כיוונה —

¹ משני אלה לוקה, כנראה, השני בהטייה כלפי מעלה, משום שהמחיר בשיווק המקומי הוא מחיר השוק, ולא המחיר ליצור, ובשנים האחרונות עלה הראשון בקצב מהיר יותר בשל העלייה בהזדקקות למסים עקיפים.

² תוצאה דומה מתקבלת גם מתוך הרכיבים של תמונת הרווחיות כשהם נבחנים מזווית אחרת — של המשתמע מהם לגבי התשואה להון ביצוא: עלייה ניכרת עד 1970, ולאחר מכן — שינויים לא משמעותיים ביותר, אך תוך הגברה ניכרת של קצבי עליית המחירים והחרפת התנודות מתקופה לתקופה (ראה בנספח).

היצוא לפי קבוצות עיקריות: מדדי כמות ושיעור השינוי הרבעוני, 1972 עד 1975

(נתונים מנוכי עונתיות*)

יצוא נטו ללא אניות ומטוסים		יצוא הדרים		יצוא תקלאי אחר		יצוא תעשייתי ללא יהלומים, מחצבים ודלק		יהלומים (ברוטו)	
מדד העלייה או הירידה (—)	מדד כמות	מדד העלייה או הירידה (—)	מדד כמות	מדד העלייה או הירידה (—)	מדד כמות	מדד העלייה או הירידה (—)	מדד כמות	מדד העלייה או הירידה (—)	מדד כמות
(אחוזים)		(אחוזים)		(אחוזים)		(אחוזים)		(אחוזים)	
100.0	—	100.0	—	100.0	—	100.0	—	100.0	—
110.8	10.8	97.0	—3.0	128.0	28.0	101.9	1.9	117.0	17.0
106.8	—3.6	87.3	—10.0	101.0	—21.1	111.0	8.9	110.8	—5.3
111.8	4.7	98.2	12.5	99.3	—1.7	102.2	—7.9	137.6	24.2
117.6	5.2	97.5	—0.7	127.7	28.6	106.1	3.8	139.0	1.0
117.3	—0.3	89.2	—8.5	118.6	—7.1	104.5	—1.5	142.9	2.8
118.4	0.9	71.1	—20.3	127.0	7.1	104.2	—0.3	151.9	6.3
131.5	11.1	90.2	26.9	133.2	4.9	116.8	12.1	166.3	9.5
91.1	—30.7	86.9	—3.7	97.9	—26.5	90.0	—22.9	104.6	—37.1
117.8	29.3	86.6	0.3	91.5	—6.5	114.5	27.2	139.5	33.4
121.2	2.9	113.5	31.0	143.8	57.1	113.7	—0.7	136.0	—2.5
124.2	2.5	90.5	—20.3	106.6	—25.9	124.9	9.8	129.6	—4.7
123.6	—0.5	95.8	5.9	123.1	15.5	113.0	—9.5	146.7	13.2
118.8	—3.9	105.9	10.5	143.0	16.2	112.3	—0.6	136.3	—7.1
120.0	1.0	144.9	36.9	133.9	—6.4	107.8	—4.0	141.1	3.5
123.6	3.0	37.5	—74.1	158.3	18.2	111.3	3.2	140.5	—0.4
132.8	7.5	107.9	187.6	191.8	21.2	128.6	15.5	143.2	1.9

* כדי להביא בחשבון עונתיות אפשרית במדדי המחירים, מבוסס הניכוי על הסדרות מנוכות העונתיות במחירים קבועים.

לוח ד' - 12

יצוא המוצרים פרי"ב, 1971 עד 1975

(מיליוני דולרים, מחירים שוטפים)

1975	1974	1973	1972	1971	
יצוא חקלאי					
176.8	120.8	108.7	109.0	113.8	הדרים
101.1	71.3	63.0	51.9	41.0	יצוא חקלאי אחר
277.9	192.1	171.7	160.9	154.8	סך כל היצוא החקלאי
יצוא תעשייתי					
84.4	90.1	48.1	42.3	41.9	מכרות ומחצבים
125.7	128.8	105.5	95.0	78.9	מזון
161.9	167.3	154.8	129.6	123.9	טקסטיל, הלבשה ועור
44.7	36.3	29.2	30.5	27.4	גומי ופלסטיק
185.9	218.4	79.7	61.8	53.9	כימיקלים
199.2	154.8	109.4	82.9	80.3	מתכת, מכונות וכלי הובלה
97.8	59.8	27.9	29.6	25.3	חשמל ואלקטרוניקה
548.9	562.6	562.8	389.0	268.0	יהלומים (נטו)
70.7	72.0	63.7	51.9	42.2	יתר היצוא התעשייתי
1,519.2	1,490.1	1,181.1	912.6	741.8	סך כל היצוא התעשייתי
1,797.1	1,682.2	1,352.8	1,073.5	896.6	סך כל היצוא התעשייתי והחקלאי
יצוא אחר					
18.2	28.8	9.3	10.6	10.8	מזה: דלק מזון לאניות ומטוסים
6.2	14.0	8.8	13.1	5.3	מכירת אניות ומטוסים ישנים
27.3	21.0	23.4	10.4	6.1	יתר הסחורות
51.7	63.8	41.5	34.1	22.2	סך כל היצוא האחר
1,848.4	1,746.0	1,394.3	1,107.6	918.8	סך כל היצוא לפי סחר חוץ
13.8	9.4	6.1	5.7	4.1	החזרות יצוא (למעט יהלומים)
	33.9	23.0	19.3	14.2	התאמות מאזן התשלומים
	1,702.7	1,365.2	1,082.6	900.5	סך כל היצוא לפי מאזן התשלומים, למעט שטחים
	297.1	191.2	129.6	93.8	יצוא לשטחים
	1,999.8	1,556.4	1,212.2	994.3	סך כל יצוא המוצרים פרי"ב נטו לפי מאזן התשלומים

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בשנים 1973 ו-1974, אך התחדשה ב-1975. לכאורה, זוהי עדות לשיפור חד במעמדו התחרותי של המשק הישראלי, ובמידה מסוימת היא עומדת בסתירה להתפתחויות בפועל בתחום היצוא.¹ אולם יש לראות התפתחות זו בתוך ההקשר המתאים, והתמונה המתקבלת אינה כה חד-משמעית. במציאות מושפעת הרווחיות משינויי העלות של מבנה התשומות כולו, ובו כלולות, מלבד השכר, גם התשומות הקנויות המקומיות, ובתוכן התשומות הבלתי סחירות. מגמות המחירים של אלה אינן דומות בהכרח למגמות המחירים של המרכיבים האחרים, במיוחד לא בתקופה של תמורות גדולות במאזן התשלומים ושל שינויי מחירים יחסיים המאפיינים אותן. בניגוד לישראל, הרי בארצות התעשייתיות המפותחות היו השנים האחרונות, שעמדו בסימן בעיות מאזן תשלומים, גם שנים של שינויים בולטים במחירים היחסיים (ראה לוח ד'-23). בין 1972 ל-1974 עלו מחירי היצוא יחסית לתוצר בארצות אלה ב-16 אחוזים, בעוד שב ישראל חלה במחירי היצוא עלייה יחסית של 3 אחוזים.²

משמעותן של התפתחויות אלה לגבי השינויים היחסיים בכוח התחרות היא ברורה. יש בהן כדי ללמד, שעליית מחירי התשומות הבלתי סחירות, והתשומות המקומיות בכלל, בארצות התעשייתיות, היתה נמוכה יותר יחסית למחירי היצוא מאשר בישראל. עליית מחירי התשומות הכוללות, יחסית ליצוא, היתה, איפוא, גבוהה יותר בישראל, ונמוכה יותר בארצות התעשייתיות מכפי שמצטייר מתוך ההשוואות של הוצאות השכר ליחידת תפוקה בלבד.

ועוד באותו עניין, האינדיקטור של הוצאות שכר ליחידת תפוקה אינו מביא בחשבון את ההשפעה של הבדלי מגמות במחירי היצוא ליצואן על כושר התחרות. עלייה שווה של מודד זה בשתי ארצות אין פירושה שכושר התחרות היחסי שלהן לא השתנה, אם באחת מהן חלה עלייה רבה יותר במחירי היצוא.

נתוני המגמות במישור המחירים היחסיים בארצות התעשייתיות לעומת המגמות בישראל מספקים, איפוא, אלמנט נוסף שיש בו כדי לשנות את תמונת המגמות במעמדה התחרותי של ישראל, כפי שהיא מצטיירת מתוך נתוני השכר ליחידת תפוקה.

תיאור המגמות עד כאן אין בו כדי להסביר התפתחות אחרת, שתפסה מקום מרכזי במגמות היצוא התעשייתי בארבע השנים האחרונות: ההבדל החד בין שתי קבוצות רחבות של ענפים בתעשייה הישראלית. מצד אחד, ענפי האלקטרוניקה, הציוד והמתכת, שבאופן כללי ניתן לתאר אותם כמתקדמים יותר מבחינת ההתפתחות הטכנולוגית, ולעומתם קבוצת ענפים שאינם בקו הקדמי של ההתפתחות הטכנולוגית: מזון, טכסטיל, הלבשה, עור, עץ, גומי ופלסטיקה.

המאפיין את הקבוצה הראשונה הוא ההתרחבות המהירה של היצוא (כמובן, תוך הבדלים מענף לענף ומתקופה לתקופה). בארבע השנים האחרונות גדל היצוא של קבוצה זו ב-86 אחוזים במונחים ריאליים, ואף ב-1975, שהיתה שנה של צמצום בסחר העולמי, חל כאן גידול של 13 אחוזים. לעומת זאת, בקבוצה השנייה, היצוא הוא במגמת ירידה משמעותית מאז 1972 (ירידה מצטברת של 10 אחוזים על פני התקופה), לאחר עלייה איטית לפני כן. (ראה לוחות ד'-15, ד'-16). הבדלי מגמות אלה התבטאו בשינויים במשקלן היחסי של שתי הקבוצות בתפוקה התעשייתית, ועוד יותר מכך — ביצוא התעשייתי. בעוד שמשקל הקבוצה השנייה בתפוקה התעשייתית ירד

¹ אם כי יש לזכור את השפעת הפיגור הטבעי המתגלה בהתפתחויות בתחומים אלה, ואת מגמת ההרעה בסוף 1975.

² השוואה זו אינה מציגה כמובן בצורה מדויקת את ההתפתחויות הרלבנטיות, שכן מחירי היצוא משקפים גם השפעה של רכיב היבוא ביצוא. ההשוואה הנכונה היתה צריכה להציג את השינוי של מחירי התוצר ביצוא יחסית למחירי התוצר בשימושים המקומיים.

חישוב היפותטי של השינויים היחסיים במחירי התוצר לשני ייעודים אלה, המבוסס על הנחות כלליות לגבי רכיב היבוא וחלקו של היצוא בתוצר, מובא לשם הדגמה בנספח והוא מלמד, שההבדלים במגמות ההתפתחות במחירים היחסיים, בין ישראל לארצות התעשייתיות, עשויים להיות אפילו מודגשים יותר.

לוח ד' 13

יצוא המוצרים לפי ענפי משק וקבוצות מוצרים, 1971 עד 1975

	העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת								מדד כמות 1971=100				במחירים שוטפים (מיליוני דולרים)
	במחיר				בכמות								1975
	1975	1974	1973	1972	1975	1974	1973	1972	1975	1974	1973	1972	
	(אחוזים)								(מיליוני דולרים)				
חקלאות	17.3	8.8	11.2	2.3	23.3	3.2	—4.0	1.6	124.2	100.7	97.5	101.6	277.9
הדרים	(25.7)	(7.2)	(5.6)	(0.2)	(16.4)	(3.7)	(—5.6)	(—4.4)	(108.9)	(93.6)	(90.2)	(95.6)	(170.8)
חקלאות אחרת	(5.8)	(12.2)	(25.2)	(6.6)	(34.0)	(0.9)	(—3.0)	(18.7)	(155.7)	(116.2)	(115.1)	(118.7)	(101.1)
מכרות ומחצבים	10.3	60.0	29.2	3.8	—15.1	17.1	—12.0	—2.7	85.1	100.3	85.6	97.3	84.4
מזון	6.8	24.1	10.9	4.7	—8.6	—1.6	0.1	15.0	103.5	113.3	115.1	115.0	125.7
טקסטיל	—10.0	13.5	35.7	2.6	—7.3	—9.4	—1.4	—10.0	74.5	80.4	88.7	90.0	52.3
הלבשה	4.6	10.9	22.3	5.1	2.0	1.4	—8.5	5.8	99.2	98.2	96.8	105.1	104.1
עור	—5.7	8.9	18.0	4.8	18.2	—8.2	—7.3	27.2	127.9	108.2	117.9	127.2	5.5
עץ	—8.5	26.5	40.2	—1.0	—6.1	—24.5	—2.4	19.9	82.8	88.1	116.7	119.6	12.8
נייר	—14.9	62.1	22.5	4.3	—16.5	—19.2	—15.5	7.4	61.2	73.3	90.8	107.4	2.8
דפוס והוצאה לאור	—14.9	62.1	22.5	10.9	12.6	—16.7	—6.6	0.6	88.1	78.3	94.0	100.6	18.6
גומי ופלסטיק	13.0	36.4	5.4	8.6	9.1	—8.6	—8.7	2.5	93.3	85.5	93.6	102.5	44.7

4.4	58.9	15.0	3.9	-18.5	72.5	12.1	10.4	174.0	213.5	123.8	110.4	185.9	כימיקלים
4.7	8.1	19.4	6.5	7.0	98.7	2.8	-44.2	122.0	114.0	57.3	55.8	6.5	מינרלים אל-מתכתיים
9.5	45.6	30.6	4.0	0.4	16.3	31.1	-5.0	145.4	144.8	124.5	95.0	25.5	מתכת בסיסית
8.8	15.1	20.0	3.5	46.6	22.4	-21.3	5.0	148.3	101.1	82.6	105.0	103.2	מוצרי מתכת
6.1	6.4	24.3	7.2	9.1	23.2	29.2	32.2	229.6	210.4	170.8	132.2	30.8	מכונות
17.1	9.1	23.8	4.4	-15.9	25.2	77.8	-30.2	130.7	155.4	124.1	96.8	39.7	כלי הובלה
5.0	6.5	22.5	9.6	55.8	101.3	-23.0	6.7	257.7	165.4	82.2	106.7	97.8	חשמל ואלקטרוניקה
-1.6	6.3	28.8	17.6	0.5	-3.2	12.4	25.9	137.7	137.0	141.5	125.9	611.1	יהלומים ברוטו
-1.6	6.3	28.8	17.6	-0.8	-6.0	12.3	30.1	136.2	137.3	146.1	130.1	548.9	מזה: יהלומים נטו
10.1	13.3	21.4	9.9	-3.7	-11.7	0.6	38.3	118.3	122.9	139.1	138.3	30.0	תעשיות שונות
2.6	19.7	24.8	7.9	0.1	5.6	4.3	13.3	124.9	124.8	118.2	113.3	1,611.4	סך כל התעשייה ברוטו
5.9	32.2	20.6	-4.9	-1.2	13.4	-2.1	-5.3	115.5	116.9	103.1	105.3	1,970.3	סך כל התעשייה, למעט יהלומים
5.5	29.9	19.9	5.0	0.2	13.1	-1.2	6.1	118.8	118.6	104.8	106.1	885.9	סך כל התעשייה, למעט יהלומים מכרות ומחצבים
5.6	18.4	22.7	6.7	2.6	5.3	3.3	11.8	124.8	121.6	115.5	111.8	1,889.3	סך כל התעשייה והחקלאות
11.4	19.7	30.0	18.0	-27.1	28.4	-6.4	9.9	36.3	132.1	102.9	109.9	51.8	יצוא אחר
4.7	18.4	22.9	7.0	1.5	6.0	3.0	11.7	123.8	122.0	115.1	111.7	1,941.1	סך כל היצוא (לפי הגדרת סחר חוץ)

התפוקה והיצוא בתעשייה לפי קבוצות עיקריות¹, 1971 עד 1975

1975	1974	1973 ²	1972	1971	1971 על בסיס 1968	
סך כל התעשייה						
122.6	119.8	119.1	108.2	100	145.9	מדד התפוקה
122.4	120.2	121.7	108.4	100	141.8	התפוקה לשימוש מקומי
123.4	118.2	106.1	107.3	100	173.3	היצוא
16.3	16.0	15.3	16.0	16.1	12.8 ³	משקל היצוא בתפוקה
ענפים "מסורתיים":						
מוזון, עור, טקסטיל והלבשה						
עץ, נייר, גומי ופלסטיקה						
114.2	117.3	119.5	107.1	100		מדד התפוקה
119.3	122.6	124.6	108.3	100		התפוקה לשיווק מקומי
92.5	94.7	98.3	102.2	100		היצוא
15.5	15.5	15.7	18.3	19.2		משקל היצוא בתפוקה
ענפים "מתקדמים" מבחינה טכנולוגית:						
מתכת בסיסית, כימיקלים, כלי-הובלה,						
אלקטרוניקה, מכונות ומוצרי מתכת						
133.8	124.8	119.5	108.9	100		מדד התפוקה
125.8	118.6	119.7	108.1	100		התפוקה לשיווק מקומי
185.9	165.0	118.1	114.3	100		היצוא
18.6	17.7	13.3	14.1	13.4		משקל היצוא בתפוקה
סך כל התעשייה המקומית						
2.3	0.6	10.1	8.2		13.5 ⁴	השינוי בתפוקה
1.6	-1.1	10.3	7.0		10.8	התפוקה לשיווק מקומי
0.7	1.7	-0.2	1.2		2.7	היצוא

- (1) הלוח כולל את התעשייה פרט ליהלומים, מחצבים ודלק. הוא מבוסס על מחירים ליצור (שנת 1968), ונתוני היצוא הותאמו כדי להעמידם על בסיס מחירי השוק המקומי (למטרה זו שימשו אומדני הפרשי המחירים בין שני היעודים בלוח תשומה-תפוקה).
- (2) שלושת הרביעים הראשונים במנחים שנתיים.
- (3) ב-1969.
- (4) ממוצע לשנים 1968 עד 1971.

הנתונים הקיימים אינם מאפשרים ניתוח של ממש של הרקע להתפתחויות אלה, אולם נראה שהן משקפות שינוי מבני ארוך טווח של הסחר העולמי ושל מערכת היתרונות היחסיים של המשק הישראלי במסחר הבין לאומי. השוואות השכר ליחידת תפוקה (לוח ד'-21) יש בהן כדי ללמד על שיפור ניכר בכושר התחרות של המשק הישראלי לפחות עד 1972, אולם השוואות אלה הן לעומת הארצות התעשייתיות המפותחות. התמונה המתקבלת מהן רלבנטית, בראש וראשונה, לגבי הענפים שבהם באה לידי ביטוי ההתקדמות הטכנולוגית של התקופה; אין השוואות אלה רלבנטיות באותה מידה לגבי הענפים "המסורתיים" שנשארו מאחור, שכן כאן התרחש תהליך

התפוקה והיצוא בתעשייה והתפלגות הנידול בהם
לפי קבוצות עיקריות, 1971 ו-1975
(אחוזים, במחירים קבועים)

משקל	1971	1975
א. משקל הענפים ה"מסורתיים":		
בתפוקה התעשייתית	54.9	51.1
ביצוא התעשייתי	65.1	48.7
בתוספת התפוקה 1975-71		34.4
בתוספת היצוא 1975-71		-20.3
ב. משקל הענפים ה"מתקדמים":		
בתפוקה התעשייתית	37.8	41.2
ביצוא התעשייתי	31.4	47.1
בתוספת התפוקה 1975-71		65.5
בתוספת היצוא 1975-71		112.3
ג. משקל האחרים:		
בתפוקה התעשייתית	7.3	7.7
ביצוא התעשייתי	3.5	4.2
בתוספת התפוקה 1975-71		9.1
בתוספת היצוא 1975-71		8.0

שבו איבדו המדינות התעשייתיות את יתרון היחסי, במדה גוברת והולכת, לטובת מדינות הנמצאות בשלבים נמוכים יותר של ההתפתחות התעשייתית: קוריאה, פורמוזה, הונג-קונג, ברזיל, מכסיקו ואחרות. אחד הביטויים להתפתחות זו היא הנטייה הגוברת מצד חברות תעשייה גדולות בעולם התעשייתי המפותח להקים חברות-בת במדינות אלה, ולהעביר אליהן את שלבי הייצור הפשוטים יותר מבחינה טכנולוגית. מדידת התחרותיות הבין לאומית של קבוצות הענפים ה"מסורתיים" בישראל צריכה להיעשות, איפוא, לא בהשוואה עם המדינות התעשייתיות המפותחות, אלא עם המדינות הנמצאות בשלבים הנמוכים יותר של סולם ההתפתחות. מתוך בדיקות ראשוניות נראה, שכאן עלולה להתקבל תמונה של הרעה ניכרת בכושר התחרות הבין לאומי של התעשייה הישראלית.

להפתחותיות אלה במבנה הענפי של היצוא התעשייתי, והשינויים בכושר התחרות, שהן משקפות, נודעת משמעות חשובה מבחינת השינויים המבניים במשק, הנדרשים מטעמי מאזן התשלומים. השינויים הגדולים בתחרותיות היחסית של הענפים השונים, פירושם שחלק גדול יותר מהפניית המשאבים ליצוא חייב להיעשות לא בדרך של שינוי ישיר בהרכב ייעודי התפוקה של ענפים קיימים, אלא בדרך הארוכה יותר של שינוי בהרכב הענפי במשק: שינוי הרכב

ההשקעות ופליטת חלק עובדים מהענפים וקליטתם בענפים אחרים. שינוי מעין זה הוא קשה יותר, ומצריך זמן ממושך יותר.

ירידה בהיקף הביקוש של ענפים שמעמדם התחרותי הבין לאומי חלש, והיווצרות אבטלה סמויה בהם, אין בהן כדי להגיע ענפים אלה לעבור ליצוא¹. כך יכול להתקיים בעת ובעונה אחת מצב של אבטלה סמויה בחלק מהענפים ומחסור בעובדים בענפים אחרים.

אופיו של השינוי המבני הנדרש — השינוי בהרכב ההשקעות העשוי לחייב השקעות חדשות, הזמן הממושך הנדרש לביצוע השינוי והצורך בניידות עובדים גדולה יותר — כל אלה מחייבים שמערכת המחירים היחסיים במשק, הצריכה לכוון את החלטות היזמים בתחומים אלה, תוכל לספק את ההנחיה הדרושה בשלב מוקדם ככל האפשר, ולהיות אמינה במידה מספקת כדי שניתן יהיה לבסס עליה החלטות שתוצאותיהן תושגנה רק בטווח של שנים אחדות.

א. היצוא לפי ענפים

יצוא המוצרים גדל ב-1975 ב-2 אחוזים במונחים ריאליים לעומת גידול ממוצע של 4.5 אחוזים בשתי השנים הקודמות. גידול זה הוא תוצאה של תאוצה ניכרת בשיעור הגידול של היצוא החקלאי וקיפאון היצוא התעשייתי. לגידול הנומינלי של היצוא, היתה תרומת החקלאות רבה יותר, שכן מחירי היצוא החקלאי עלו בשיעור גבוה בהרבה מזה של היצוא התעשייתי.

חקלאות: ב-1975 גדל היצוא החקלאי בקצב מהיר, לאחר שנתיים של האטה. הגידול המהיר התרחש הן ביצוא פרי הדר והן ביצוא החקלאי האחר. בהדרים נבע הדבר מהיווצרות תנאי ביקוש נוחים לפרי הישראלי, לאחר שיצואן של מדינות מתחרות, כמו ספרד וקפריסין, נפגע, ויצואה של מרוקו הופנה למדינות מזרח אירופה. כך ניתן היה להגדיל את היצוא הטרי של ההרים על חשבון הפניית פרי הדר לעתשייה.

הגידול המהיר ביצוא החקלאי האחר משקף, מצד ההצע, מיצוי של כושר ייצור שלא בא לידי ביטוי קודם לכן בגלל השפעת המלחמה. גידול זה נספג כולו בשוקי היצוא, כשהוא מלווה בעליית מחירים, וכנראה שההסבר לתופעה זו, נוכח השפל הכלכלי שפקד את מדינות היעד של יצוא זה, הוא בכך, שהאוכלוסייה הרוכשת מוצרים אלו רגישה פחות לשינויים קצרי טווח בהכנסות. נוסף על כך ראוי לציין, ששוקי היצוא של מוצרים אלה נמצאים בתהליך של התרחבות מתמדת. חלק מהמוצרים הם חדשים, וישראל נמצאת בתהליך של חדירה לאזורים חדשים אף במוצרים המיוצאים כבר מספר שנים. היצוא החקלאי האחר כפוף להסדרי הובלה אווירית במחירים הגבוהים במדה ניכרת מהמחירים הבינלאומיים. מגבלה זו מונעת הרחבה מהירה הרבה יותר של היצוא החקלאי.

יהלומים: הנסיגה בביקוש העולמי, הנמשכת מתחילת 1974, לוותה בתנועה של עלייה וירידה לסירוגין במחירי היהלומים המעובדים במשך 1975, אך הרמה הממוצעת נשארה נמוכה יחסית למחירים עולמיים אחרים (בסוף 1975 עמדו מחירי היהלומים על הרמה של הרביעי השלישי ב-1973). על אף הירידה שחלה ב-1975, הן בכמויות והן במחירים, ניכרת לקראת סוף השנה התאוששות, הקשורה, ככל הנראה, ביציאה מן השפל בארצות התעשייתיות. נתונים על הרביע הראשון של 1976 מורים על המשך ברור של קו המגמה הזה (עלייה של 12 אחוזים במונחים נומינליים בנתונים מנוכי עונתיות, לעומת הרביעי האחרון ב-1975). יש מקום לשער, שהתחזקות הדולר במשך 1975 החלישה אותו חלק מהביקוש ליהלומים שנבע משיקולים קצרי טווח של התאמת תיק נכסים; וברכיב האחר של הביקוש, היה הגידול בסוף השנה רב עוד יותר. ההפרש בין שינויי המחירים ביצוא וביבוא יהלומים (1.6 — אחוזים ביצוא ו-2.8+ אחוזים ביבוא) מעיד

¹ אם אבטלה סמויה, המגיעה לממדים גדולים, מניעה אותם לפנות ליצוא, הרי זה יצוא המבוסס על שיקולי הטווח הקצר ותוא בלתי כדאי למשק.

שער אפקטיבי לייצוא תעשייתי¹

התמריץ (אגורות לדולר) לפי קבוצות הערך המוסף	השער					תאריך ההפעלה למעשה	תאריך הכרזת השינוי ²
	+66%	65—56%	55—46%	45—36%	35—26%	25%	
	10.5	7.5		4.5	1.0	300	1.4.66
	25.5	18.0		10.5	1.8	"	1.11.66
³ (45)34.5		25.5		18.0		"	1.3.67
35		20		10.0	—	350	19.11.67
55		35		20	—	"	17.2.70 ⁴
105		90		80	—	"	16.8.70
112	100	95	90	83	—	"	19.5.71
89	88	87	86	85	—	420	22.8.71
99	98	97	96	95	—	"	22.8.72 ⁵
114	111	108	105	102	—	"	10.4.73
121	117	113	109	105	—	"	5.8.73
142	138	134	130	126	—	"	19.2.74
184	180	176	172	168	—	"	2.7.74
130	126	120	114	108	—	600	10.11.74
164	156	145	134	123	—	"	19.1.75
174	165	152	140	127	—	"	21.5.75
178	169	155	143	129	—	"	28.5.75
182	173	158	145	131	—	"	28.5.75
185	176	160	148	132	—	612	22.6.75 ⁶
"	"	"	"	"	—	624	5.8.75
"	"	"	"	"	—	636	9.9.75
"	"	"	"	"	—	700	28.9.75
"	"	"	"	"	—	710	24.11.75

- (1) לגבי יהלומים ומוצרים אחרים שבפיקוח אגף היהלומים, שמן סויה וכוספה, נהוגה מערכת החזרי מסים עקיפים שונה. (ראה גם הערה (5)).
- (2) זהו התאריך המוקדם ביותר, שבו יצאה הודעה רשמית ביחס לפרטים המדויקים של השינוי. לעתים היה תאריך ההפעלה רטרואקטיבי, אולם ברוב המקרים האלה היה ידוע על הכוונה לשנות את התמריצים כבר סמוך למועד ההפעלה למעשה.
- (3) במאוס 1967 הונהג תמריץ מיוחד ל"ענפי קידום". הסדר זה בוטל עם פיחות נובמבר 1967.
- (4) באפריל 1970 הוכנסה לרשימת מקבלי התמריצים קבוצה של מוצרי טקסטיל, אשר קיבלה תמריצים כדלקמן:

אגורות	תאריך
לדולר	
10	7.4.70
70	17.8.70
72	19.5.71
85	22.8.71

מאז ואילך, קיבלה הקבוצה את התמריץ של קבוצת הערך המוסף 35—26 אחוזים.

1966 ער 1975

שער אפקטיבי ליבוא לשם יצוא	היטל ביטחון על היבוא		השער האפקטיבי (אגורות לדולר) לפי קבוצות הערך המוסף					
	אגורות לדולר	אחוזים	+66%	65—56%	55—46%	45—36%	35—26%	25%
			310.5		307.5		304.5	301
			325.5		318.0		310.5	301.8
			(345)334.5		325.5		318.0	
			385		370		360	350
			405		385		370	350
420	70	20	455		440		430	350
			462	450	445	440	433	350
504	84	20	509	508	507	506	505	420
			519	518	517	516	515	420
			534	531	528	525	522	420
			541	537	533	529	525	420
525	105	25	562	558	554	550	546	420
567	147	35	604	600	596	592	588	420
690	90	15	730	726	720	714	708	600
			764	756	745	734	723	600
			774	765	752	740	727	600
			778	769	755	743	729	600
			782	773	758	745	731	600
703.8	91.8	15	797	788	772	760	744	612
717.6	93.6	15	809	800	784	772	756	624
731.4	95.4	15	821	812	796	784	768	636
805.0	105	15	885	876	860	848	832	700
816.5	106.5	15	895	886	870	858	842	710

(5) באוגוסט 1972 הוכרו על העלאות התמריצים ב־10 אגורות כתחליף לתקציב "השתתפות במימון קידום היצוא". לגבי רוב המוצרים היתה זו העלאת תמריצים גרידא, שכן הם לא נהנו קודם מאותו סיוע. ההסדר לא חל על קבוצה של מוצרים, שלדעת משרד המסחר והתעשייה לא היו ראויים לסוג זה של סיוע (יהלומים, מתצבים, דלק, שמני סויה וכוספת, נשק ותחמושת, גרוטאות, מלט ויצוא דרך נשרי הירדן). בשינויים שחלו לאחר מכן קיבלו המוצרים הללו 10 אגורות פחות מן השיעורים הנקובים בלוח. במשך הזמן דוללה קבוצה זו, וחלק מן המוצרים קיבלו גם תוספת זו.

(6) הפיחות בשער הרשמי חל בתאריך 18.6.75.

שער החליפין האפקטיבי ביצוא וכיבוא, 1973 עד 1975

(ל"י)

שער רשמי	התמריץ ליצוא לקבוצת ערך מוסף העליונה	השער האפקטיבי ביצוא	השער האפקטיבי ביבוא לשם יצוא
1973	4.20	1.15	5.35
1974	4.50	1.51	6.01
1975	6.33	1.74	8.07
נתונים רבעוניים			
I 1973	4.20	0.99	5.19
II	4.20	1.07	5.27
III	4.20	1.18	5.38
IV	4.20	1.34	5.54
I 1974	4.20	1.42	5.62
II	4.20	1.42	5.62
III	4.20	1.84	6.04
IV	5.40	1.35	6.75
I 1975	6.00	1.60	7.60
II	6.02	1.75	7.77
III	6.25	1.80	8.05
IV	7.04	1.81	8.85

לכאורה על ירידת הערך המוסף בענף זה; אולם יש רק לזכור שמדדי המחירים בענף סובלים מליקויים חמורים והדבר מחייב זהירות בתחום זה.

מחצבים: משבר חריף בשוקי העולמיים, לכל המוצרים העיקריים של ענף המחצבים של ישראל, הביא ב-1975 לירידה של 6 אחוזים בערך היצוא, וירידה של 15 אחוזים בכמויות, לאחר שבשנת הגאות 1974 חל ביצוא זה גידול של 90 אחוזים. המשבר החל במרוצת 1975, ולאחר שברביע הראשון הגיע היצוא לשיא של כ-30 מיליון דולר, היתה רמת הרביע האחרון כ-50 אחוזים ממנו.

המשבר העיקרי חל ביצוא הפוספטים. מרוקו, שלה מעמד של מדינה מובילה בסחר העולמי במוצר זה (להבדיל מן הייצור העולמי), הצליחה עד אמצע 1974 לקבוע מחירים הגבוהים פי

4–5 מאלה ששררו בסוף 1973, וברמת מחירים זו עדיין שרר מחסור בשוק. התמוטטות המחירים וירידת הביקוש שהחלו בתחילת 1975 נבעו מכמה גורמים. בניגוד לקרטל הנפט, לא החזיק מעמד קרטל הפוספטים, שריכוזה מרוקו סביבה, ושותפים זוטרים בו החלו להוריד מחירים על מנת למכור יותר. נוסף על כך הביאה עליית המחירים הדרסטית של הפוספטים לרציונליזציה של השימוש בדשנים חקלאיים על בסיס זה, בעיקר במדינות המפותחות, ולירידה חדה בביקוש. ירידה זו באה כתוספת לירידת הביקוש של המדינות המתפתחות, שהתרחש כבר ב־1974, ונבע ממחסור במטבע חוץ, שלתוכו נקלעו מדינות אלה עקב העלייה במחירי הדלק. מלאי ספקולטיבי שנצבר בחודשי הגאות על ידי גופים שונים (ובשעתו הגביר קצב עליית המחירים), סייע עתה ליצירת הרגשה של עודף. הפוספט הישראלי נחות מן הפוספט של רוב המתחרים בגלל תכולת כלור גבוהה, ושימושי מוגבלים. בשנת הגאות במחירים, 1974, נהנתה ישראל מהשפעת תחלופה מסויימת והצליחה להגדיל את היצוא, במונחים כמותיים, בשיעור מהיר משל שאר המתחרים. תהליך הפוך התרחש ב־1975 שבה ירדו המכירות של הפוספט הישראלי במונחים כמותיים פי 4 ויותר מהירידה בסחר הבינלאומי. קשיי היצוא בפוספט הביאו לצמצום הייצור השוטף בענף האשלג, שגם הוא בסיס לדשנים חקלאיים, נמכר בשוק שהוא בעל מבנה שונה ולישראל יש בו מעמד שונה. הגאות של 1974 היתה צנועה יותר, וירידות המחירים בחצי השני של 1975 דרמטיות פחות. הסחר העולמי לא הצטמצם בממוצע ב־1975, אם כי גידולו הואט ממוצע של 10 אחוזים לשנה בשנים האחרונות ל־1 אחוז בשנה החולפת. בניגוד לייצור הפוספט, הביאו קשיי השיווק של האשלג למדיניות של צבירת מלאי בציפיה להתאוששות כבר ב־1976. יש לציין שגם ברמת המחירים העולמית הנמוכה של היום, כדאי יצוא הפוספט והאשלג. דבר זה אינו נכון לגבי יצוא הנחושת. התמוטטות מחירי הנחושת ב־1975, הקשורה בעיקר בירידה בפעילות הכלכלית בעולם, חשפה את חולשתם הכלכלית של מפעלי תמנע והביאה לסגירתם בתחילת 1976; זאת, על אף הציפיות להתאוששות מחירים איטית במרוצת 1976.

ב. היצוא התעשייתי פרט ליהלומים ומחצבים

ביצוא התעשייתי לא חל למעשה שינוי במונחים כמותיים ב־1975, בעוד שמחיריו עלו ב־5.5 אחוזים — קצב מתון בהרבה מאשר בשנים האחרונות.

ביצוא זה כלול יצוא תזקי דלק, שהוא יצוא קוניוקטורלי מאד, חלות בו תנודות חריפות מתקופה לתקופה והערך המוסף שלו הוא קטן. ביצוא התעשייתי למעט יהלומים, מחצבים ודלק, חל ב־1975 גידול ריאלי של 5.3 אחוזים, בדומה לשינוי בממוצע בשתי השנים הקודמות.

התפתחות היצוא ב־1975 היא תוצאה של צירוף מגמות שונות בענפים ובקבוצות מוצרים שונים מחד גיסא; הממוצע השנתי הוא גם צירוף של קיפאון ביצוא בתחילת השנה וגידול בקצב מואץ בסופה.

1. ההתפתחות במשך השנה

תפנית שחלה ביצוא התעשייתי — למעט יהלומים, מחצבים ותזקי דלק — ברביע השלישי של 1975,¹ הוציאה אותו מקיפאון, שבו היה שרוי למעשה מהרביע שלפני המלחמה. את השאלה באיזו מדה תמשך מגמת הגידול גם ב־1976, ניתן לבחון בצורה ארעית על־פי הנתונים החלקיים

¹ תיאורטית יש מקום לחשב גם שהפחתת המכסים על ידי השוק כלפי ישראל ביולי 1975 ב־60 אחוזים לגבי רוב מוצרי התעשייה, תשפיע על היצוא. בבדיקה של נתונים גולמיים על היצוא לפי ארצות ייעוד קשה לגלות השפעה כזו.

אינדקסורים לרווחיות היצוא התעשייתי¹,

1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966	
							מחיר היצוא ליצואן
14.3	12.8	10.4	3.8	8.8	11.6	3.5	אחוז השינוי
185.8	162.5	144.1	130.5	125.7	115.5	103.5	מדד (1965=100)
							מחירי תשומות יבוא ליבואן ²
18.3	21.9	10.2	4.5	9.8	-1.0	1.0	אחוז השינוי
182.3	154.1	126.4	114.7	109.8	100.0	101.0	מדד (1965=100)
							מחירי תשומות מקומיות
12.2	9.6	6.5	1.9	2.3	1.1	4.7	אחוז השינוי
144.5	128.8	117.5	110.3	108.2	105.8	104.7	מדד (1965=100)
							שכר ליחידת תפוקה
7.8	5.6	10.8	0.0	-4.7	-0.2	11.1	אחוז השינוי
133.4	123.7	117.1	105.7	105.7	110.9	111.1	מדד (1965=100)
							מחיר נכסי השקעה ליחידת תפוקה
13.9	18.2	9.1	-1.5	-14.0	7.6	5.3	אחוז השינוי
140.8	123.6	104.6	95.9	97.4	113.3	105.3	מדד (1965=100)
							מדד משוקלל של מחירי התשומות ³
13.1	12.5	8.5	2.0	1.7	0.6	5.2	אחוז השינוי
151.6	134.0	119.1	109.7	107.6	105.8	105.2	מדד (1965=100)
							מחירי התפוקה המקומית ⁴
11.1	9.4	6.2	1.9	2.4	1.1	4.8	אחוז השינוי
142.8	128.5	117.5	110.6	108.5	106.0	104.8	מדד (1965=100)
							היחס בין מחיר היצוא ליצואן למדד המשוקלל של התשומות
0.9	0.2	0.8	2.7	7.0	11.0	-1.6	אחוז השינוי
122.4	121.3	121.0	120.0	116.8	109.2	98.4	מדד (1965=100)
							היחס בין מחיר היצוא ליצואן למחירי התפוקה המקומית ⁵
2.8	3.2	3.9	1.8	6.3	10.3	-1.2	אחוז השינוי
130.1	126.5	122.6	118.0	115.9	109.0	98.8	מדד (1965=100)

(1) יצוא תעשייתי פרט ליהלומים, מחצבים ודלק.

(2) תשומות ליבוא לשם יצוא.

(3) כמשקלות נקבעו משקלי התשומות בתעשייה ללא יהלומים, מחצבים ודלק בלוח תשומה-תפוקה 1968/69.

1975				1974				1975	1974	1973
IV	III	II	I	IV	III	II	I			
7.1	-2.4	1.2	17.9	15.1	11.6	9.3	6.6	42.6	42.1	25.1
491.4	458.7	469.8	464.1	393.5	341.8	306.2	280.2	471.0	330.3	232.4
6.5	0.2	-2.8	14.7	16.6	6.9	8.6	2.2	34.1	43.2	29.0
470.3	441.7	440.9	453.8	355.8	339.5	317.5	292.4	451.7	336.7	235.2
9.2	1.4	2.7	14.3	18.0	7.6	11.5	19.5	43.6	55.9	18.8
416.3	381.2	376.0	366.1	320.3	271.5	252.4	226.3	384.8	267.6	171.6
3.2	4.0	2.8	19.3	0.2	17.2	10.0	6.6	38.7	31.4	13.3
288.9	279.9	269.2	261.9	219.5	219.1	187.0	170.0	275.2	198.5	151.1
12.0	-3.1	1.2	15.9	17.6	9.8	9.7	5.9	40.4	36.3	22.8
360.6	321.9	332.2	328.1	283.1	240.7	210.2	199.9	335.7	235.7	172.9
7.5	1.2	0.9	19.3	10.6	9.1	10.1	10.4	39.5	46.0	21.4
398.9	371.2	366.8	363.7	305.0	275.9	253.0	229.7	374.9	268.7	184.0
8.3	1.4	3.2	12.1	14.9	7.6	12.2	16.1	38.8	48.0	18.1
378.4	349.4	344.6	333.9	297.9	259.3	240.1	214.8	351.5	253.3	168.7
-0.3	-3.2	0.4	-1.1	4.1	2.4	-0.8	-3.4	2.2	-2.7	3.2
123.2	123.6	128.1	127.6	129.0	123.9	121.0	122.0	125.6	122.9	126.3
-1.1	-3.7	-2.0	5.2	0.2	3.7	-2.5	-8.2	2.8	-5.4	5.9
129.9	131.3	136.3	139.0	132.1	131.8	127.1	130.4	134.0	130.4	137.8

- (4) מדד המחירים הסיטוניים משוקלל בהרכב הענפי של היצוא התעשייתי פרט ליהלומים, מחצבים ודלק.
- (5) מחירי התפוקה המקומית הם מחירים סיטוניים, דהיינו אינם מחירים ליצור, שכן הם כוללים מסים. כאשר שינויי מחירים נגרמים עקב שינויי מס, יש באינדקסור זה משום הטייה.

גידול שוקי היצוא¹ של ישראל וגידול היצוא התעשייתי, 1966 עד 1975

שנה	ארצות מפותחות	ארצות אחרות	סך הכול	העלייה ביצוא התעשייתי ⁴ של ישראל (במונחים ריאליים)
א. לפי הרכב היצוא (פרט ליהלומים ב-1972)				
1966	7.7	7.5	7.7	11.3
1967	5.3	4.6	5.2	14.0
1968	13.8	12.2	13.6	31.3
1969	10.7	10.4	10.7	14.5
1970	7.9	10.3	8.3	15.8
1971	6.3	9.9	6.8	25.8
1972	8.2	7.7	8.0	6.7
1973	10.3	14.8	11.6	3.6
1974	-0.4	14.3	4.1	8.2
1974 ²	0.1	15.6	4.9	
1975	-8.3	17.3	0.4	-0.4
1974 מחצית שנייה	-1.2	-2.7	-1.7	
1975 מחצית ראשונה	-8.2	17.1	0.3	
מחצית שנייה	-1.3	7.8	4.3	
ב. לפי הרכב היצוא כולל יהלומים ב-1974 ³				
1974	0.3	15.0	4.4	
1975	-8.8	11.7	-2.5	
1974 מחצית שנייה	-1.5	-4.2	2.3	
1975 מחצית ראשונה	-8.1	13.6	-1.7	
מחצית שנייה	+1.2	6.6	3.1	

- (1) המודד לגידול השוק הוא הגידול הכמותי ביבוא של ארצות הייעוד, משוקלל בחלקה של כל מדינה בכלל היצוא הישראלי. לשנים 1966 עד 1971, שימש לשקלול הרכב היצוא הישראלי ב-1972 (למעט יהלומים, אניות ומטוסים ומוצרי מתכת אחרים); לגבי השנים 1972 עד 1974, שימש הרכב היצוא, למעט יהלומים ב-1972.
- (2) השקלול לפי הרכב היצוא ללא יהלומים ב-1974.
- (3) השקלול לפי הרכב היצוא, כולל יהלומים ב-1974.
- (4) פרט ליהלומים ומחצבים, ואניות ומטוסים ישנים.

לרביע הראשון של השנה. לפי נתונים אלה, חלה ירידה קלה לעומת הרביע האחרון של 1975; אולם אם נביא בחשבון את גורמי העונתיות, והמשך אפשרי של מגמת הירידה במחירי היצוא, ייתכן שאפ-שר לראות כאן אף מגמה קלה של עלייה ריאלית. ברם, חלקה המכריע של עלייה זו נובע מיצוא של ציוד ביטחוני; יצוא זה אינו משקף רק את הגורמים הרגילים הפועלים על היצוא התעשייתי בכלל, ומלבד זאת הוא נתון לתנודות חריפות על פני השנה. ביצוא התעשייתי האחר חלה ברביע הראשון של 1976 ירידה, המגיעה ל-20 אחוזים במונחים נומינליים, המייצגת כנראה גם ירידה לא קטנה

לוח ד' 21

מדדי שכר ליחידת תפוקה בישראל ובארצות תעשייתיות, 1965 עד 1975

(1965 = 100)

מדד היחס של השכר ליחידת תפוקה נומינלית ביצוא הישראלי לעומת היצוא של הארצות התעשייתיות *	מדד היחס בין השכר ליחידת תפוקה בישראל לשכר בארצות התעשייתיות (3) = (4) = (5)	מדד השער האפקטיבי של הל"י ביחס למטבעות שש הארצות (4)	מדד היחס בין השכר ליחידת תפוקה בישראל לבין השכר בארצות התעשייתיות (1) = (2) = (3)	מדד השכר ליחידת תפוקה בתעשייה בשש הארצות התעשייתיות הגדולות (במטבע מקומי) (2)	מדד השכר ליחידת תפוקה בתעשייה בישראל (ל"י) (1)	
104.6	104.4	103.5	108.1	102.8	111.1	1966
101.3	100.8	115.5	116.4	95.3	110.9	1967
88.3	86.2	128.3	110.6	95.6	105.7	1968
85.5	83.3	128.3	106.9	98.9	105.7	1969
86.2	79.8	140.4	112.1	104.5	117.1	1970
83.0	73.1	153.0	111.9	110.5	123.7	1971
72.1	61.9	187.3	116.0	115.0	133.4	1972
69.7	61.0	205.5	125.4	120.5	151.1	1973
68.5	64.5	226.1	145.8	136.1	198.5	1974
64.4	56.2	308.5	173.8	158.3	275.2	1975
נתונים רבעוניים						
67.8	64.7	207.3	134.1	126.8	170.0	I 1974
70.0	66.1	213.7	141.3	132.3	187.0	II
74.1	69.4	226.9	157.4	139.2	219.1	III
63.0	58.3	256.7	149.5	146.8	219.9	IV
63.0	57.0	300.5	171.2	153.0	261.9	I 1975
62.4	55.2	307.2	169.7	158.6	269.2	II
65.5	65.5	301.9	171.3	163.4	279.9	III
		326.4			288.9	IV

* טור (5) מותאם לשינוי המחיר היחסי ביצוא הישראלי לעומת יצוא ארצות התעשייה — ראה לוח ד' 12.

במונחים ריאליים, ובניכוי גורמי העונתיות. התפתחות זו היא המעוררת את השאלה לגבי קיומו של מפנה רציני בהתפתחות היצוא.

הדחיפה שנתנה ראשית ההתאוששות בארצות תעשייתיות היא כנראה בלתי מספקת להבטיח התרחבות מהירה של היצוא בהעדר גורמים מסייעים שמשקלם רב.

השפעת הגאות בשוק העולמי היתה רבה בעיקר על יצוא מוצרים המיועדים לצריכה פרטית. בין הענפים שמוצריהם מיועדים בעיקר לבנייה חלה התאוששות דומה, ומהלך בלתי סדיר במינרלים אל-מתכתיים. בענף הכימיה לא חל שינוי משמעותי בקשיים שהוא נקלע לתוכם במרוצת 1975.

בענפי המתכת, המכונות והאלקטרוניקה המייצרים בעיקר להשקעות ולצריכה ציבורית קיימת מגמת גידול מהיר בכל 1975. תמונת הרביע הראשון של 1976 נראית כסטיה מקו מגמה בענפים אלו, אולם מוקדם לשפוט על כך.

2. ההתפתחות בענפים וקבוצות מוצרים

חלק גדול מהקיפאון ביצוא נעוץ בקשיים שהיו ביצוא ענף הכימיקלים (למעט דלק), שהיה ב-1974 כ-22 אחוזים מכלל היצוא התעשייתי וב-1975 חל בו קיפאון. כבר תואר המשבר בצריכת דשנים בעולם. לכך נוספה העובדה שהשימוש המקומי של דשנים לחקלאות כנראה גדל ב-1975 והדבר פגע ביצוא. ירידת מחירים ונסיגה בביקוש היו גם בחומרי גלם פלסטיים, שיחד עם הדשנים מרכיבים את ענף הכימיה הבסיסית. ביצור מוצרים המבוססים על נפט גולמי ומוצריו נפגעה הרווחיות במדה ניכרת, אם עקב מחירים גבוהים עבור חומרי גלם ואם עקב ייצור זול יותר ע"י מדינות אירופיות, המבוסס על גז טבעי. בחומרי הדברה הירידה מתונה יותר והיא מורכבת מעלייה ביצוא של מוצרים כדאיים, כמו ברום ותרבות ברום, ומירידות במוצרים אחרים. בענף הגומי והפלסטיקה יש לייצור צמיגים מקום מרכזי. יצוא זה לא נפגע וגידולו אף נמשך, בעיקר בזכות היערכות נאותה של היצורן בעוד מועד. מתוך ציפיה לירידות בביקוש לצמיגי רכב נוסעים הוסב חלק גדול מהייצור לקווים אלטרנטיביים, שבהם לא נפגע הביקוש.

לוח ד' - 22

מדדי מחירים של היצוא התעשייתי בישראל ובארצות התעשייתיות, 1965 עד 1975

(1965=100)

מדד מחירי היצוא התעשייתי הישראלי (פרט ליהלומים ומחצבים) בדולרים	מדד מחירי היצוא התעשייתי של שש המדינות התעשייתיות הישראליות למחירי יצוא הגדולות בדולרים	מדד היחס בין מחירי היצוא התעשייתי הארצות התעשייתיות
(1)	(2)	(3) = $\frac{(1)}{(2)}$
1966	102.3	99.8
1967	102.2	99.5
1968	99.7	97.6
1969	103.2	97.4
1970	104.4	92.6
1971	104.1	88.1
1972	109.4	85.8
1973	131.2	87.5
1974	170.6	94.2
1975	179.9	87.3
נתונים רבעוניים		
I 1974	155.1	95.4
II	170.1	94.4
III	175.2	93.7
IV	180.4	92.5
I 1975	188.5	90.5
II	186.2	88.5
III	175.9	86.5
IV	171.6	85.0

הירידה ביצוא מוצרי טקסטיל והלבשה קשורה הן בחולשת הביקוש למוצרי צריכה בכלל והן בתהליך מתמשך של ירידת כושר התחרות של חלק מן המוצרים הישראליים. לגורם זה היתה כנראה השפעה חיובית להורדת המכסים על ידי השוק המשותף באמצע 1975, נוסף לגידול בביקוש למוצרי צריכה בתקופה זו. הירידה בולטת בטקסטיל, שבו התחרות היא עם קונצרנים גדולים ויעילים מאד. במוצרי הלבשה, שבהם יש משקל גדל והולך למוצרים אופנתיים ובעלי יחוד, נראה שכושר התחרות פחות גרוע. בהקשר זה ראוי לציין שבשנים האחרונות חל לגבי יצוא זה קיצוץ ניכר ברמת התמיכה כתוצאה מהורדת התמיכות בקרנות הענפיות, מבלי שחל שינוי מקוץ בתמריץ הישיר.

גם היצוא של מזון, שעבר עיבוד תעשייתי הצטמצם ב־1975, זו השנה השנייה ברציפות. עיקר הצמצום הוא במוצרי פרי הדר, והוא נובע מתחרות חזקה באירופה מצד ברזיל, ומעונה מוצלחת של יצוא הדרים. לאחר שבתחילת השנה נראה שברזיל ממוטטת את המחירים באירופה, חלה התאוששות והמוצר הישראלי החזיק מעמד. אולם העונה הטובה בהדרים גרמה להפניית פרי ליצוא ישיר, כך שהכדאיות לחקלאי גדולה יותר ונוצרו מגבלות היצע לגבי ענף מוצרי פרי הדר. תופעה דומה קורה גם בתחילת 1976.

בכל המוצרים האחרים הורגש רפיון בביקוש והתאוששות בסוף השנה. בענף של מוצרי בשר עוף מורגשת עלייה בביקוש כבר מספר שנים, והיא גברה ב־1975, אך גם כאן קיימת תחרות בין שימושי התפוקה החקלאית ליצוא ולתעשייה.

בענף העץ יש משקל מכריע ללבידים ושאר מוצרים המשמשים תשומות לבנייה. ב־1975 נמשכה הירידה ביצוא עקב חולשתם של שווקים מסורתיים מאנגליה. ענף נייר סבל מירידות מחירים לאחר מחסור חריף ב־1974, והיצוא שלו ירד.

לוח ד' - 23

מדדי השינויים במחירי היצוא והתוצר, 1972 עד 1975

(במטבעות מקומיים, 1972=100)

מדד מחירי היצוא והתוצר	מדד מחירי היצוא	מדד מחירי התוצר	מדד מחירי היצוא והתוצר
(3) = $\frac{(2)}{(1)}$	(2)	(1)	
מדד מחירי היבוא			
א. הארצות התעשייתיות			
113.4	103.0	110.3	107.1
161.6	116.4	139.4	119.8
174.8	115.2	152.5	132.8
ב. ישראל			
120.7	101.9	123.0	120.7
172.8	102.6	167.4	163.2
250.1	105.6	236.8	224.2

מדדי מחירים ביצוא, 1969 עד 1975

(1968 = 100)

מזה: פרי הדר	יצוא חקלאי	סך כל היצוא התעשייתי, פרט ליהלומים	סך כל היצוא * פרט ליהלומים	סך כל היצוא	
ממוצע לתקופה					1968=100
105.9	104.5	103.5	103.7	104.7	1969
99.9	99.4	105.1	103.5	104.4	1970
107.6	105.1	105.7	105.6	108.4	1971
107.7	107.2	110.9	109.9	116.2	1972
121.4	124.8	133.8	131.6	145.1	1973
					* 1972=100
105.6	111.2	120.6	119.6	122.9	1973
113.1	121.0	159.5	150.7	145.5	1974
לפי רביעים					1972=100
104.4	113.3	144.6	136.2	134.0	I 1974
104.4	113.3	144.6	136.2	134.0	II
166.5	142.8	144.6	161.9	149.8	III
122.3	139.1	169.3	164.4	150.9	IV
122.6	131.2	177.7	166.3	156.1	I 1975
167.5	156.6	174.9	171.8	155.0	II
166.6	123.2	165.0	155.7	146.4	III
141.3	139.2	159.8	155.5	148.7	IV

* ב-1973 עברה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לחישוב מדדי מחירים על בסיס שנת 1972. כתוצאה משינוי שנת הבסיס יש הבדלים בין המדדים ל-1973 הנגזרים מן המדדים שעל בסיס 1968, לבין אלו המחושבים ישירות על בסיס 1972. המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בעוד שסך כל היצוא סבל מרפיון ב-1975, המשיך יצוא ענפי המתכת, המכונות, כלי הובלה וחשמל ואלקטרוניקה לצמוח בקצב מרשים: 28 אחוזים במונחים ריאליים לעומת 38 אחוזים בשנה קודמת. ביצוא של קבוצת ענפים זו יש חלק חשוב מאד ליצוא של מוצרי התעשייה הביטחוניות שבהן חלה התפתחות מרשימה מאד בשנים האחרונות.

לאחר שב-1973 ירד היצוא של תעשיות אלו בעיקר בגלל המלחמה, חל בו ב-1974 גידול ריאלי של כ-25 אחוזים וב-1975 ב-60 אחוזים נוספים. את היצוא של התעשייה הביטחונית מייחדים, מבחינת תנאי השוק שבו הוא פועל, כמה גורמים. ביניהם ניתן קודם כל לציין, שבכל מה שקשור לכלי-נשק, ישראל היא אחת המדינות היחידות בעולם שיכולה להציע מערכות שלגביהן יש לקונה גם מושג על כושר פעולתו בתנאי לחימה ממש. זהו יתרון שגם יצרני נשק ותיקים ומתקדמים, ובעלי מגוון מוצרים רחב יותר, אינם מסוגלים להציע. רוב המוצרים בקבוצה זו הם

יבוא ויצוא של שירותים, 1971 עד 1975
(מיליוני דולרים)

1975	1974	1973	1972	1971	
					א. פרט לשטחים
					תחבורה פו"ב*
548	584	371	325	265	זכות
551	491	348	271	258	חובה
—3	93	23	54	7	נטו
					תיירות
234	194	230	212	178	זכות
157	142	106	70	60	חובה
77	52	124	142	118	נטו
					ביטוח מטענים פו"ב*
—2	—2	—4	—4	—1	נטו
					ביטוח אחר
—28	—20	—34	—19	—12	נטו
					שירותי הון
321	354	240	127	120	זכות
709	585	384	247	207	חובה
—388	—231	—144	—120	—87	נטו
					שירותים אחרים
186	173	145	137	117	זכות
174	156	123	121	98	חובה
12	17	22	16	19	נטו
					ממשלה לנמ"א
42	26	19	27	34	זכות
102	102	95	55	60	חובה
—78	—76	—76	—28	—26	נטו
					סך הכול, פרט ליבוא ביטחוני נטו
—410	—167	—89	41	18	
					ב. יבוא ביטחוני נטו
—1,846	—1,224	—1,253	—490	—555	
—2,256	—1,391	—1,342	—449	—537	סך הכול
					ג. שטחים נטו
—151	—135	—96	—61	—25	
—2,407	—1,526	—1,438	—510	—562	סך הכול כולל השטחים (פו"ב)
					ד. התאמות לרישום יבוא סחורות
332	310	200	135	128	על בסיס סי"פ
—2,075	—1,216	—1,238	—375	—434	סך הכול כולל שטחים (סי"פ)

* פרוט המעבר מיצוא ומיבוא שירותים על בסיס רישום יבוא הסחורות פו"ב ליצוא וליבוא שירותים על בסיס רישום יבוא הסחורות סי"פ מופיע בלוחות ד' 26 וד' 27.
ה ט ק ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

גם בעלי דרגת תחכום גבוהה וגם בעלי אפיון יחודי. בסוג זה של מוצרים איכות המוצר, ובעיקר סוג השירותים שהוא מסוגל לספק, הם קריטריונים החשובים יותר מן המחיר.

יש לציין את הצמיחה המהירה של היצוא בתעשיות אלו במיוחד על רקע העובדה שבשנים אלו (ועוד יותר באלה שלפניהן) גדלה מאוד גם התפוקה לשימושים מקומיים. כאן יש תהליך של צמיחה בקצב מהיר מאד הנמשך כבר כמה שנים. יש כאן עדות לכך שכאשר מתקיים תנאי הכרחי של כדאיות מנקודת הראות של הפירמה או הענף, ניתן לפתח כושר ייצור ולהתגבר על מגב-לות של גורמי ייצור במהירות רבה יותר משמקובל לחשוב. מובן שמאחורי תהליך התרחבות זה עמדה, לפחות בשלבים ראשונים, תמיכה נוחה מאד של הביקוש המקומי. זו התבטאה בהבטחת מחירים והיקף הזמנות לטווח ארוך יחסית, ואיפשרה גיוס אמצעים להשקעות בקנה מידה הגדול שהיה נדרש.

בהתפתחותם של אותם חלקים בענפי המתכת, המכונות, כלי ההובלה והאלקטרוניקה, שאינם קשורים בייצור ביטחוני, ניתן לציין כמה נקודות:

ביצוא צינורות חלה אמנם האטה ב-1975 לעומת הגידול ב-1974, שנבע אז מביקוש גובר בעולם לצינורות בשל קדוחי הנפט הרבים, אך קצב הצמיחה (30 אחוזים) עדיין מרשים, ותוך 3 שנים הוכפל היצוא של מוצר זה. בשאר המתכת הבסיסית ניכרת מגמה של ירידה חלקה בסך היצוא של ענפי המתכת, המכונות וכלי ההובלה. נראה שעם התרחבותם של ענפים אלו, הופך היצוא של מתכת בסיסית מיצוא ישיר ליצוא עקיף, או שמוסב לשימושים מקומיים.

את הירידה ביצוא כלי הובלה יש לראות על רקע המיידת את תהליכי הייצור בענף זה, דהיינו זמן ייצור ארוך ואי-התחלקות של המוצר. דבר זה גורם לקפיצות ביצוא אפילו על פני שנים שלמות. כך, למשל, ב-1974 יוצא מבדוק ב-8.5 מיליון דולר וב-1975 לא היה כלל יצוא של כלי שיט, אך הייצור ליצוא נמשך והיצוא ימשך ב-1976 ולאחר מכן.

4. היצוא והיבוא של שירותים

העודף בחשבון השירותים, פרט לשטחים וליבוא ביטחוני¹, הצטמצם מ-143 מיליון דולר ב-1974 ל-78 מיליון דולר ב-1975. הצמצום נבע מהאטה נומינלית חריפה יותר בצד היצוא מאשר בצד היבוא: 2 אחוזים ב-1975 לעומת 36 אחוזים ב-1974 בצד ההכנסות, ו-16 אחוזים ב-1975 לעומת 37 אחוזים ב-1974 בצד ההוצאות.

על בסיס רישום יבוא הסחורות פו"ב, קיים מזה שלוש שנים גירעון בחשבון השירותים, 89 מיליון דולר בשנת 1973, 167 ו-410 מיליון דולר בשנת 1974 ובשנת 1975, בהתאמה. העלייה החדה בגירעון השנה נובעת בעיקר משני סעיפים: שירותי ההון, בו גדל הגירעון מ-231 מיליון דולר ב-1974 ל-388 מיליון דולר ב-1975, ומגירעון בסעיף התחבורה לאחר עודף שהיה בו בשנה הקודמת.

העלייה בגירעון בחשבון שירותי ההון נעוצה ב-1975 בעיקר בירידה בהכנסות (33 מיליון דולר), לראשונה מאז 1971. הגידול בהוצאות הואט — 21 אחוזים ב-1975, לאחר עלייה של 56 ו-52 אחוזים ב-1973 וב-1974, בהתאמה. חלקו המכריע של הגידול הינו בתשלומי ריבית

¹ על בסיס רישום יבוא הסחורות סי"פ.

יצוא שירותים, 1971 עד 1975

1975	1974	1973	1972	1975	1974	1973	1972	1975	1974	1973	1972	1971	
(אחוזים)				(מיליוני דולרים)				(מיליוני דולרים)					
-6.2	57.7	14.2	22.4	-36.0	213.7	46.2	59.4	548.4	584.4	370.7	324.5	265.1	סך כל התחבורה, פי"ב
(-2.5)	(34.1)	(1.7)	(26.1)	(-3.0)	(30.0)	(1.5)	(17.9)	(115.0)	(118.0)	(88.0)	(86.5)	(68.6)	מזה: הולכת נוסעים
(-4.6)	(68.5)	(22.8)	(35.9)	(-16.0)	(141.0)	(6.5)	(-2.8)	(331.0)	(347.0)	(206.0)	(167.8)	(123.5)	הובלות מטענים פו"ב
(-14.2)	(55.7)	(9.3)	(-3.8)	(-17.0)	(42.7)	(6.5)	(-2.8)	(102.4)	(119.4)	(76.7)	(70.2)	(73.0)	הכנסות אחרות מתובלה
20.4	-15.7	8.4	19.0	39.6	-36.0	7.8	33.9	233.6	194.0	230.0	212.2	178.3	נסיעות לחוץ-לארץ
17.0	41.6	16.9	8.2	40.0	69.0	24.0	10.7	275.0	235.0	166.0	142.0	131.3	ביטוח פו"ב
-9.3	47.5	89.0	6.0	-33.0	114.0	113.0	7.2	321.0	354.0	240.0	127.0	119.8	שירותי הון
-7.7	36.8	-29.6	-19.9	-2.0	7.0	-8.0	-6.7	24.0	26.0	19.0	27.0	33.7	ממשלה לגמ"א
7.5	18.9	6.0	17.1	13.0	27.4	8.2	20.0	185.6	172.6	145.2	137.0	117.0	שירותים אחרים
1.4	33.7	20.8	14.7	21.6	395.1	201.2	124.5	1,587.6	1,566.0	1,170.9	969.7	845.2	סך כל השירותים
-22.9	50.7	16.1	25.4	-17.6	25.9	7.1	8.9	59.4	77.0	51.1	44.0	35.1	יצוא לשטחים
0.2	34.5	20.6	15.2	4.0	421.0	208.3	133.4	1,647.0	1,643.0	1,222.0	1,013.7	880.3	סך כל השירותים לרבות השטחים, פו"ב
													התאמות לרישום יבוא הסחורות, סי"פ
10.6	59.8	46.2	14.0	17.8	62.7	33.1	8.8	185.3	167.5	104.8	71.7	62.9	הובלת מטעני יבוא
6.9	19.7	1.0	3.4	1.0	2.4	6.1	0.2	15.6	14.6	12.2	6.1	5.9	בחברות ישראליות
													ביטוח מטעני יבוא
													בחברות ישראליות
2.3	35.7	23.0	14.6	40.4	460.2	240.4	133.5	1,788.5	1,748.1	1,287.9	1,047.5	914.0	סך כל השירותים ללא השטחים, סי"פ
1.3	36.3	22.7	15.0	22.8	486.1	247.5	142.4	1,847.9	1,825.1	1,339.0	1,091.5	949.1	סך כל השירותים, כולל השטחים, סי"פ

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

של הסקטור הציבורי, ויש לראותו על רקע הגידול במצבת החובות של המשק, מ-6.25 מיליארד דולר ב-1974 ל-7.6 מיליארד דולר ב-1975.

בסעיף התחבורה (על בסיס רישום יבוא הסחורות פו"ב²) חלה ב-1975 ירידה של 36 מיליון דולר בהכנסות, לאחר גידול של 214 מיליון דולר ב-1974. בצד ההוצאות היה גידול של 60 מיליון דולר לאחר עלייה של 143 מיליון דולר בשנה הקודמת. הירידה בהכנסות נובעת מירידה בכל תת-הסעיפים — ההכנסות מהובלת מטענים ירדו בכ-5 אחוזים בערך ובכמות (במחירים המבוטאים בדולרים חלה יציבות). הגורם לירידה בסעיף זה הינו צמצום הביקוש לשירותי ההובלה בקו צינור הדלק אילת-אשקלון, בעיקר להובלת הדלק בטרנזיט, עם ירידת הביקוש לדלק בחוץ לארץ, ואילו בהכנסות מהובלת מטעני יצוא חלה עלייה. בהכנסות מהולכת נוסעים חלה ירידה של כ-3 אחוזים בערך, ובכמות — זו ירידה של כ-8 אחוזים. במספר התיירים הנכנסים היתה ב-1975 יציבות לעומת 1974, והירידה בהכנסות בסעיף זה משקפת את ירידת חלקם של התיירים מארה"ב ועליית חלקם של אלו הבאים מאירופה ב-1975 לעומת 1974, ובמידה מסוימת — את הגידול בשיעור הבאים דרך היבשה והירידה בשיעורם של הבאים דרך האוויר. המקור השלישי להכנסות בסעיף התחבורה הוא הוצאות של חברות הספנות והתעופה בנמלי הארץ והכנסות מהתכרת אניות ומטוסים, הכלולות בסעיף "הכנסות אחרות מהובלה". בהכנסות מדמי חכירה חלה ב-1975 ירידה נומינלית של כ-9 אחוזים (עלייה של כ-8 אחוזים בכמות). כמו כן חלה ירידה בהכנסות ממכירת דלק לאניות ולמטוסים (מ-26 מיליון דולר ב-1974 ל-14 מיליון דולר ב-1975). ללא קניות הדלק, נשארו הוצאות הצוותים הזרים בארץ יציבות במונחי ערך, ובכמות חלה בהן ירידה של כ-9 אחוזים.

בצד ההוצאות חלה ירידה בהולכת נוסעים — 7 אחוזים בערך (כ-12 אחוזים בכמות) לעומת גידול בערך של 23 אחוזים ב-1974 (כ-2 אחוזים בכמות). בסעיף זה נכללים תשלומי ישראלים יוצאים לחברות ספנות ותעופה זרות. במספר היוצאים חלה יציבות ב-1975, מכאן שעלה אחוז היוצאים בחברות ישראליות לעומת אחוז היוצאים בחברות זרות.

בהוצאות הובלה אחרות (על בסיס רישום יבוא הסחורות פו"ב) חלה עלייה של 14 אחוזים בערך, לעומת 43 אחוזים בשנה הקודמת. קניות הדלק בידי צוותים ישראלים הסתכמו ב-74 מיליון דולר, לעומת 65 מיליון דולר בשנה הקודמת. בהוצאות אחרות של צוותים ישראלים בחוץ לארץ חלה עלייה של 25 אחוזים בערך (כ-11 אחוזים בכמות), ואילו בתשלום דמי חכירה חלה עלייה נומינלית של 49 אחוזים ב-1975; אלו הסתכמו ב-122 מיליון דולר ב-1975, לעומת 82 מיליון דולר ב-1974.

בהכנסות מתיירות חל גידול של 20 אחוזים בערך, לאחר ירידה של 16 אחוזים ב-1974. ייתכן שהערכים ב-1974 וב-1975 מוטים כלפי מטה, שכן בתקופות חלקיות בשנתיים האחרונות המיר חלק ניכר מהתיירים מטבע זר בשוק השחור, בשל ההפרש הגדול שהיה קיים בין מחירו הרשמי של הדולר לבין מחירו בשוק זה.

בהוצאות בסעיף זה, שנכללות בו הקצבות מטבע חוץ של ישראלים היוצאים לחו"ל, חלה עלייה של 10 אחוזים בערך, לאחר גידול של 51 ו-34 אחוזים ב-1973 וב-1974, בהתאמה. ההאטה בגידול ההקצבות מבטאת את היציבות במספר הישראלים היוצאים לחוץ לארץ, וזאת על רקע ההאטה במשק ב-1975, ולאור הרמה הגבוהה של מספר היוצאים בשנתיים הקודמות.

² על בסיס רישום יבוא סחורות פו"ב נכללות הוצאות ההובלה והביטוח של מטעני היבוא המובלים בחברות זרות בצד ההוצאות (היבוא), ואילו הוצאות ההובלה והביטוח של מטעני היבוא המובלים בחברות ישראליות אינן נכללות בצד ההכנסות. דיון בסך הכנסות חברות הספנות והתעופה הישראליות — ראה בפרק ט"ו.

לוח ד' 27
יצוא שירותים, 1971 עד 1975

1975	1974	1973	1972	1975	1974	1973	1972	1975	1974	1973	1972	1971	
(אחוזים)				(מיליוני דולרים)				(מיליוני דולרים)					
12.3	29.1	28.6	5.0	60.2	142.8	77.4	12.9	551.0	490.8	348.0	270.6	257.7	סך כל התחבורה, פו"ב
(-6.6)	(23.1)	(14.5)	(12.4)	(-2.1)	(6.0)	(3.3)	(2.5)	(29.9)	(32.0)	(26.0)	(22.7)	(20.2)	מזה: הולכת נוסעים
(-66)	(42.5)	(39.4)	(4.4)	(62.3)	(136.8)	(74.1)	(10.4)	(521.1)	(458.2)	(322.0)	(247.9)	(237.5)	הוצאות הובלה אחרות, פו"ב
10.1	34.3	51.0	16.8	14.4	36.4	35.8	10.1	156.8	142.4	106.0	70.2	60.1	נסיעות חו"ל
18.7	26.2	23.5	14.0	48.0	53.3	38.7	20.3	305.0	257.0	203.7	165.0	144.7	ביטוח פו"ב
21.2	52.3	55.6	19.3	124.0	201.0	137.2	39.9	709.0	585.0	384.0	246.8	206.9	שירותי הון
..	7.4	72.7	-8.8	..	7.0	40.0	-5.3	102.0	102.0	95.0	55.0	60.3	ממשלה לנמ"א
11.2	27.1	1.7	23.4	17.5	33.3	2.1	22.9	173.5	156.0	122.7	120.6	97.7	שירותים שונים
													סך הכול
15.2	37.6	35.7	12.2	264.1	473.8	331.2	100.8	1,997.3	1,733.2	1,176.0	928.2	827.4	(פרט ליבוא ביטחוני), פו"ב
50.8	-2.3	155.7	-11.7	622.0	-29.0	763.0	-64.6	1,846.0	1,224.0	1,253.0	490.0	554.6	יבוא ביטחוני
-1.0	44.5	39.6	72.8	-2.1	65.2	41.6	44.6	209.7	211.8	146.6	105.0	60.4	יבוא מהשטחים
27.9	23.4	75.7	6.0	884.0	593.4	1,109.5	83.2	4,053.0	3,169.0	2,575.6	1,466.1	1,382.9	סך כל יבוא השירותים, פו"ב
													התאמות לרישום יבוא הסחורות
													על בסיס סי"פ
													הובלת מטעני יבוא
1.8	58.8	51.0	-6.1	2.1	43.7	25.1	-3.2	120.1	118.0	74.3	49.2	52.4	בחברות זרות
													ביטוח מטעני יבוא
7.1	7.7	15.2	11.3	0.7	0.7	1.2	0.8	10.5	9.8	9.1	7.9	7.1	בחברות זרות
													סך כל יבוא השירותים, למעט
16.3	36.5	35.0	13.4	261.3	429.4	304.9	103.2	1,866.7	1,605.4	1,176.0	871.1	767.9	יבוא ביטחוני ושטחים, סי"פ
													סך כל יבוא השירותים כולל יבוא
29.0	18.1	75.7	6.0	881.2	465.5	1,109.5	83.2	3,922.4	3,041.2	2,575.6	1,466.1	1,382.9	ביטחוני ויבוא מהשטחים, סי"פ

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בסעיף הביטוח (פו"ב) רשומים סכומים גדולים בצד הזכות ובצד החובה, אולם היתרה נטו היא קטנה, שכן קיים קשר הדוק בין זרמי התשלומים והתקבולים: תשלומי פרמיות, וכנגדם תשלומי תביעות ועמלה.

הסעיף "שירותים אחרים" הינו הטרוגני. בצד הזכות חלה בו עלייה נומינלית של כ-8 אחוזים, ואילו בצד החובה חל גידול בערך של 11 אחוזים. בצד הזכות חל גידול בתשלומי יצואנים זרים לסוכניהם בארץ ובהעברת הכנסות מצד ישראלים חוזרים. בצד החובה חל גידול בתשלומי עמלה בידי יצואנים ישראלים.

בעסקות עם השטחים המוחזקים חלה ירידה של 23 אחוזים בערך היצוא, לעומת עלייה של 51 אחוזים ב-1974, ואילו ביבוא חלה ירידה בערך של אחוז אחד, לאחר עלייה של 45 אחוזים בתקופה המקבילה. רוב היבוא — 178 מיליון דולר ב-1975 (המהווים כ-85 אחוזים מהיבוא בשנה זו) הינו תשלומי שכר לעובדים מהשטחים. בסעיף זה חלה יציבות בערך לעומת השנה הקודמת. בצד היצוא חלה ירידה בתשלומי השכר לעובדים הישראלים בשטחים — 43 מיליון דולר ב-1975 לעומת 56 מיליון דולר ב-1974.